

Notat 2006–9

Verdiskaping og sysselsetting i tilleggsnæring i Trøndelag

Otto Sjelmo
Kristin Stokke
Siv Karin Paulsen Rye
Erland Kjesbu

Tittel	Verdiskaping og sysselsetting i tilleggsnæring i Trøndelag
Forfattere	Otto Sjelmo, Kristin Stokke, Siv Karin Paulsen Rye, Erlend Kjesbu
Prosjekt	Verdiskaping og sysselsetting i landbruksrelaterte næringer i Trøndelag
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2006
Antall sider	43
ISBN	82-7077-648-3
ISSN	0805-9691

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskningene i jord- og skogbruk.
- Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres av Landbruks- og matdepartementet, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Sysselsettingen i tradisjonelt landbruk er synkende og deler av jordbrukslandskapet trues av gjengroing. Siden begynnelsen av 1990-tallet har landbrukspolitikken lagt stor vekt på å utnytte landbrukets ressurser til variert verdiskaping for bygder og samfunn for øvrig. Tilleggsnæringenes betydning for verdiskaping og sysselsetting er blitt spesielt aktualisert i forbindelse med fylkesmennesenes arbeid med regionale strategier for landbruksrelatert næringsutvikling og bygdeutvikling. Dette er noe av bakgrunnen for å foreta de analysene av verdiskaping og sysselsetting i tilleggsnæringer som er beskrevet i dette notatet. I tillegg er det også gjort enkle beregninger av de inntektsbidrag brukere-familiene får fra driftsoverskudd/næringsinntekt fra annen næring og lønnsinntekter.

Notatet presenterer et resultat som vi håper vil være av betydning som beslutningsstøtte i forbindelse med landbruksavdelingens strategiarbeid og prioritering av de økonomiske virkemidlene. Vi håper også at notatet vil være til nytte for kommunene i deres arbeid med utvikling av landbruk og landbruksrelaterte næringer. Som beskrevet i notatet, er det en del usikkerhetsmomenter i grunnlaget for beregningene. Dette må det tas hensyn til når resultatene tolkes og brukes.

Vi takker FMLA i begge trøndelagsfylkene for oppdraget, og takker spesielt Jan-Yngvar Kiel, FMLA Sør-Trøndelag og Anstein Lyngstad, FMLA Nord-Trøndelag for konstruktive innspill til prosjektet.

Vi takker gårdbrukerne som velvillig lot seg telefonintervjue, og stille regnskap til disposisjon for analyse. Vi takker også SSB for imøtekommenhet med flere spesialkjøringer av data for oss, og for å svare på mange spørsmål.

Ved NILF har Erland Kjesbu, Kristin Stokke, Siv Karin Paulsen Rye og Otto Sjelmo vært prosjektgruppe. Sistnevnte har vært leder for prosjektgruppa, og skrevet notatet. Bjørg Vandvik Øyen har utført arbeidet med å innhente regnskapene til analyse. Agnar Hegrenes har deltatt som kvalitetssikrer og Anne Bente Ellevold har klargjort notatet for trykking.

Oslo, mai 2006
Ivar Pettersen

Innhold

SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING.....	3
1.1 Bakgrunn for prosjektet.....	3
1.2 Formål for prosjektet.....	6
1.3 Strukturen i landbruket i Trøndelag	6
1.4 Driftsenheter som legges ned	9
1.5 Eiendommer uten landbruksdrift.....	9
2 DATAKILDER OG METODE	11
2.1 Begrepsavklaringer.....	11
2.2 Utvalgsgrunnlag	13
2.3 Utvalg og datakilder	13
2.3.1 Tilleggsnæringer på «yrkesmessig drevne» bruk	14
2.3.2 Tilleggsnæringer på mindre bruk.....	14
2.3.3 Tilleggsnæringer i samdrifter.....	14
2.3.4 Tilleggsnæringer på jordbruksbedrifter	15
2.3.5 Sammenligning av tilleggsnæringsdata fra flere datakilder.....	15
2.3.6 Tilleggsnæringer på skogeiendommer uten jordbruksdrift.....	16
2.4 Metode.....	17
3 VERDISKAPING OG SYSSELSETTING I TILLEGGS- NÆRINGER.....	19
3.1 Verdiskaping i tilleggsnæringer	19
3.1.1 Verdiskaping i tilleggsnæringer i følge driftsgranskingene.....	19
3.1.2 Verdiskaping i tilleggsnæringer på mindre bruk	20
3.1.3 Verdiskaping i tilleggsnæringer i samdrifter	21
3.1.4 Verdiskaping i tilleggsnæringer i skogbruksbedrifter uten jordbruksdrift	22
3.1.5 Samlet verdiskaping i tilleggsnæringer i Trøndelag	23
3.2 Sysselsetting i tilleggsnæringer.....	23
3.2.1 Sysselsettingen i tilleggsnæringer i følge driftsgranskingene.....	24
3.2.2 Sysselsetting i tilleggsnæringer i følge intervjuundersøkelsen.....	25
3.2.3 Sysselsetting i tilleggsnæringer i samdrifter.....	25
3.2.4 Sysselsetting i tilleggsnæringer på skogbruksbedrifter uten jordbruksdrift	25
3.2.5 Samlet sysselsetting i tilleggsnæringer i Trøndelag.....	26
4 VERDISKAPING OG SYSSELSETTING I TILLEGGS-NÆRINGER ETTER DRIFTSFORM	27
4.1 Driftsformer innen tilleggsnæringer.....	27
4.2 Verdiskaping i tilleggsnæringer etter driftsform.....	28
4.3 Sysselsetting i tilleggsnæringer etter driftsform.....	29
5 DRIFTSFORMER INNEN TILLEGGSNÆRINGER MED STØRST VEKST DE SEINERE ÅRENE	33
6 ANNEN NÆRING OG LØNNSINTEKTER PÅ LANDBRUKS- BEDRIFTER I TRØNDELAGE.....	39
6.1 Utbredelsen av annen næring og lønnsinntekter	39

6.2 Driftsoverskudd fra annen næring.....	40
6.3 Lønnsinntekter.....	41
REFERANSER.....	43

Sammendrag

Hovedmål for dette prosjektet har vært å finne den økonomiske verdiskapingen og sysselsettingen i tilleggsnæringer i trøndelagsfylkene. Målet har også vært å se på hvilke driftsformer innen tilleggsnæringer som er av størst økonomisk betydning, og hvilke driftsformer som har hatt størst vekst de seinere årene. Dessuten har det vært av interesse å gi en oversikt over omfanget av annen næring og lønnsinntekter til brukerfamilier som driver med tilleggsnæringer. Tilleggsnæring er næringsvirksomhet der en foredler brukets produkter, eller benytter gårdsbrukets ressurser, som areal, maskiner, bygninger med mer, utover tradisjonelt landbruk.

Bakgrunnen for prosjektet ligger for en stor del i fylkesmennenes behov for underlagsmateriale for å koordinere utformingen av regionale strategier for landbruksrelatert næringsutvikling. Vår intensjon har vært at resultatene fra prosjektet skal være av betydning som beslutningsstøtte i den sammenheng.

Data fra NILFs driftsgranskinger viser at det er liten eller ingen sammenheng mellom driftsoverskudd i jordbruket og driftsoverskudd i tilleggsnæring. Dette er bekreftet av andre undersøkelser. Fra driftsgranskningene vet vi også at det er betydelige forskjeller mellom landsdeler når det gjelder andelen av bruk med tilleggsnæringer. Mens tilleggsnæringsdata fra driftsgranskningene var kjent, var det usikkerhet omkring tilleggsnæringer på bruk utenfor driftsgranskningenes utvalgsgrunnlag, og for tilleggsnæringer til eiendommer med skog uten jordbruksdrift. Kjente data var utilstrekkelige for de beregningene trøndelagsfylkene hadde behov for. Det ble derfor gjennomført en intervjuundersøkelse blant brukere på mindre bruk i Trøndelag. Vi har også brukt data fra en tilsvarende undersøkelse NILF har gjennomført for hele landet. Når det gjelder skogeiendommer uten jordbruksdrift har SSB gjennomført en undersøkelse som vi har benyttet tilrettelagt materiale fra.

Av de 23 200 landbrukseiendommene i Trøndelag, er det ca. en tredel som driver jordbruk av et omfang som gjør at de er med i SLFs tilskuddsregister. Disse brukene er med i utvalgsgrunnlaget for driftsgranskningene og intervjuundersøkelsen. Litt mindre enn en tredel av landbrukseiendommene er skogeiendommer som har mer enn 25 dekar produktiv skog, men uten registrert jordbruksdrift. For disse eiendommene er det brukt tilrettelagte data fra SSB. Den siste, litt store tredelen, som ikke var med i prosjektet, er eiendommer med mindre enn 25 dekar skogbruksareal og uten jordbruksdrift. Dette dreier seg for det meste om små eiendommer som nyttes til boligtomter eller eiendommer der jorda er leid ut.

Intervjuundersøkelsen viste at tilleggsnæringer ikke er så utbredt på mindre bruk som i utvalget for driftsgranskningene. I utvalgsgrunnlaget for driftsgranskningene var det imidlertid ingen klare forskjeller mellom størrelsesgrupper, verken for utbredelse eller økonomisk resultat fra tilleggsnæringer. Derimot ser det ut til at eiendomsstørrelse for skog og utmark har stor betydning. Nord-Trøndelag har mange store skogeiendommer og mye utmark, og her er utmarksinntektene langt større enn i Sør-Trøndelag som har mange, men vesentlig mindre skogeiendommer. Nord-Trøndelag har også flere driftsenheter innen jordbruk. Også det har gitt utslag i beregningene av den totale verdiskapingen i tilleggsnæringer. Sammenligner vi utbredelsen av tilleggsnæringer i de ulike landsdelene, kommer Trøndelag i det øverste sjiktet både i intervjuundersøkelsen, driftsgranskningene og i SSBs landbruksundersøkelser.

Den samlede verdiskapingen i tilleggsnæringer i Trøndelag er beregnet til 254 mill. kroner i 2004. Av dette kom 213 mill. kroner fra tilleggsnæringer til jordbruk, og 41 mill. kroner fra tilleggsnæringer til skogbruk. Sør-Trøndelag hadde 107 mill. kroner i samlet

verdiskaping fra tilleggsnæringer, mens Nord-Trøndelag, med store utmarksinntekter fra skogbruket, kom opp i 147 mill. kroner. Den totale sysselsettingen er beregnet til 201 årsverk á 1 845 timer i Sør-Trøndelag og 217 årsverk i Nord-Trøndelag.

Verdiskapingen i tilleggsnæringer til jordbruk kom i følge beregningene på ca. 13 prosent av verdiskapingen i jordbruket i Sør-Trøndelag, og ser ut til å komme på ca. 10 prosent i Nord-Trøndelag. Forskjellene her kommer snarere fra større verdiskaping i jordbruket i Nord-Trøndelag, enn fra forskjeller med hensyn til tilleggsnæringer.

I forbindelse med verdiskapingsberegningene kom det fram at samdriftene i melkeproduksjon ikke ser ut til å satse på tilleggsnæringer. Det ser også ut til at andelen av bruk med tilleggsnæringer øker med økende mangfold i jordbruksdrifta. Hvis disse observasjonene er gyldige for utviklinga framover, kan vi forvente at der jordbruksdrifta spesialiseres får tilleggsnæringerne dårligere kår. Motsatt vil tilleggsnæringerne ha større mulighet til å utvikle seg der det satses på mangfold.

De fleste av brukene som legges ned har lite driftsomsfang og ensidig driftsopplegg. Begge deler ser ut til å være kjennetegn for bruk med lite tilleggsnæringer. Dette tilsier at nedgangen i antall bruk ikke fører til en tilsvarende nedgang i totale inntekter fra tilleggsnæringer. Når forekomst og betydning av tilleggsnæringer er mindre på bruk med liten økonomisk aktivitet i jordbruket, kan det komme av at hovedinntekta til brukerne oftest da kommer fra lønnet arbeid, som både gir mindre anledning til, og behov for, å drive med tilleggsnæringer. På de minste brukene er også driftsapparatet lite og kanskje foreldet, og gir derfor mindre grunnlag for alternativ utnytting i næringsøyemed.

Blant driftsformene innen tilleggsnæringer i Trøndelag er det maskinkjøring som topper lista både med hensyn til utbredelse og sysselsetting, men når det gjelder verdiskaping, er det utmarksnæringer som ligger på topp, både i kroner per bruk og totalt for fylkene. Spesielt gjelder dette for Nord-Trøndelag, på grunn av de mange store skogeiendommene. Sysselsettingen i tilleggsnæringer til jordbruk er lik i Sør- og Nord-Trøndelag. Forskjellen mellom fylkene i samlet sysselsetting i tilleggsnæringer kommer fra tilleggsnæringer til skogbruk.

Fra 1999 til 2005 har det vært en betydelig vekst for flere av driftsformene innen tilleggsnæringer. Spesielt har driftsformene utleie av jakt og fiske, og bearbeiding av eget skogsvirke hatt en betydelig økning. Samtidig har leiekjøring avtatt markant i utbredelse, spesielt i Nord-Trøndelag. Vi kjenner ikke årsakene til dette, men det er trolig at nedgangen i brukstall, både ved at bruk legges ned, og ved at bruk slås sammen til samdrifter spiller en rolle i denne sammenhengen. En annen årsak kan være at flere store maskinentreprenører etablerer seg og tar over for de mange som driver med litt maskinkjøring. Det fanges i tilfelle ikke opp av vår statistikk.

Data fra driftsgranskingene, som representerer 79 prosent av utvalgsgrunnlaget for tilleggsnæringer til jordbruk, viser at 53 prosent av brukene har tilleggsnæringer, 13 prosent driver med annen næring, og 93 prosent har lønnsinntekter. Bare 7 prosent av de mange som har tilleggsnæringer, hadde et driftsoverskudd på mer enn 100 000 kroner, mens nesten halvparten av de relativt få som drev med annen næring, hadde så høyt driftsoverskudd i 2004. Tilleggsnæringer og annen næring er altså svært ulike i utbredelse og struktur. Lønnsinntekter fra arbeid utenom bruket er fordoblet i løpet av 10 år. I 2004 hadde to tredeler av brukene i utvalget for driftsgranskingene lønnsinntekter på 100 000 kroner eller mer. På de mindre brukene var høye lønnsinntekter enda mer utbredt.

Samlet for hele landsdelen er driftsoverskudd/næringsinntekt fra annen næring beregnet til 274 mill. kroner. Det er høyere enn verdiskapingen i tilleggsnæringerne på de samme brukene. Tilsvarende er de samlede lønnsinntektene for 2004 beregnet til 3,1 mrd. kroner for de ca. 14 900 landbruksbedriftene som er med i beregningene for Trøndelag.

1 Innledning

Porteføljen av nye næringer med utgangspunkt i gårdens ressurser av areal, bygninger, maskiner etc. er stor og mangfoldig. I NILFs driftsgranskinger har vi siden 1997 skilt den ut fra annen næringsaktivitet på gården, og kalt den tilleggsnæringer. Veksten i disse nye næringsaktivitetene har på mange bruk blitt så stor at tilleggsnæringen, i alle fall økonomisk sett, har blitt viktigere enn utgangspunktet i det tradisjonelle landbruket. Kanskje er det da som påpekt i et arbeidsnotat fra Nordlandsforskning, «Multinæringsaktivitet på norske gårdsbruk» (Rønning, 2004), at tilleggsnæringene har gjort seg fortjent til en mer positiv og motiverende betegnelse enn noe med «tillegg».

Spørsmålet om terminologi på dette området er nevnt i flere sammenhenger, og vil bli tatt opp i samråd med Landbruks- og matdepartementet (LMD) og Statistisk sentralbyrå (SSB) i forbindelse med NILFs utviklingsprosjekt for bedret statistikk for tilleggsnæringer. Mer om begrepsavklaringer i kapittel 2.

For ordens skyld skal det nevnes her at lønnsinntekter og næringsinntekter fra virksomhet som ikke har utspring i landbruk, såkalt annen næring, også er store. Dette er nærmere omtalt i kapittel 6.

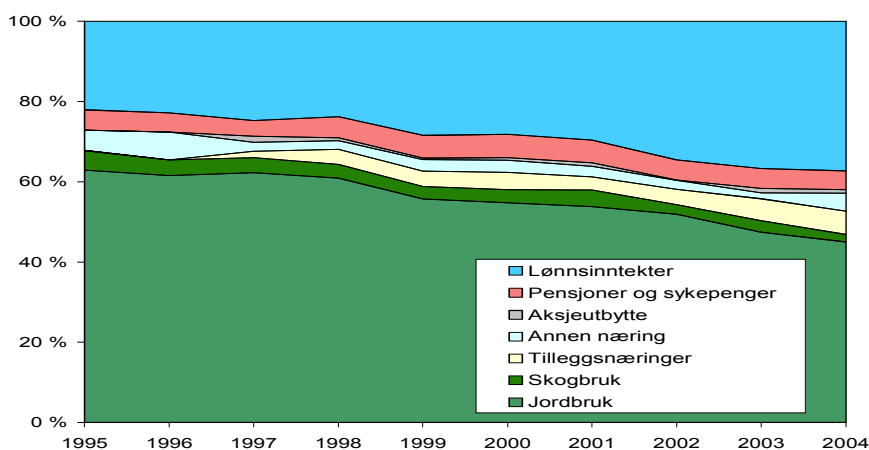
1.1 Bakgrunn for prosjektet

I forordet til «Landbruk – mer enn Landbruk», LMDs strategi for næringsutvikling (LMD, 2005), skrev landbruks- og matministeren at «det foregår en stille revolusjon i bygde-Norge», - og regner deretter opp flere eksempler på knoppskyting med grunnlag i de tradisjonelle landbruksnæringene. En del av denne stille revolusjonen er vanskelig å få øye på, fordi det hittil har vært lite av egnet statistikk på dette området.

I arbeidsnotatet fra Nordlandsforskning beregnet Rønning (2004) omfanget av tilleggsnæringer og annen næring på landsbasis med grunnlag i tall fra 2002. Han fant at samlet driftsoverskudd fra tilleggsnæringer var på 1 382 mill. kroner. I grunnlaget for beregningene brukte han 61 000 bruk. Det vil si at gjennomsnittlig driftsoverskudd, fordelt på alle bruk, ble 22 700 kroner. Tilsvarende tall fra driftsgranskningene (NILF, 2003) var 24 800 kroner. Mens Rønning hadde en analysegruppe på 975 bruk, hadde NILF i driftsgranskningene for 2002 et utvalg på 961 bruk.

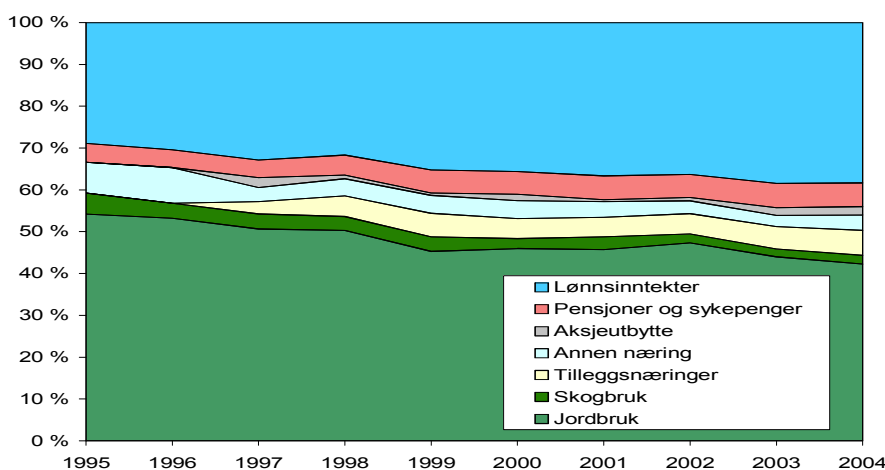
Rønning fant at det var liten eller ingen sammenheng mellom driftsoverskudd i jordbruket og driftsoverskudd i annen næring¹. Dette er bekreftet av data fra driftsgranskingene. Fra driftsgranskingene vet vi dessuten at det er betydelige forskjeller mellom landsdeler når det gjelder andelen av bruk med tilleggsnæringer. Deltakerbrukene i driftsgranskingene er også trukket ut slik at de skal utgjøre et tilfeldig utvalgt tverrsnitt av det *yrkesmessige drevne* jordbruket. Av dette følger at brukene med minst økonomisk aktivitet ikke kommer med i utvalgsgrunnlaget. På grunn av disse forholdene ville gjennomsnittstallene fra Nordlandsforskning vanskelig kunne brukes for en enkelt landsdel, og resultatene fra driftsgranskingene alene ville gi et usikkert bilde av verdiskaping og sysselsetting i disse næringsaktivitetene.

Det går fram av figur 1.1 og figur 1.2 at lønnsinntekter har økt sin andel av brukerfamiliens samlede inntekter sterkt i perioden fra 1995. Vi ser også at tilleggsnæringer har økt litt, mens annen næring har vært mer variabel. Utviklinga i Trøndelag skiller seg noe ut fra utviklinga på landsbasis, ved at lønnsinntektens andel av inntektene har økt mer.

Figur 1.1 Sammensetningen av brukerfamiliens inntekter i Trøndelag, prosent

Kilde: NILF (2005)

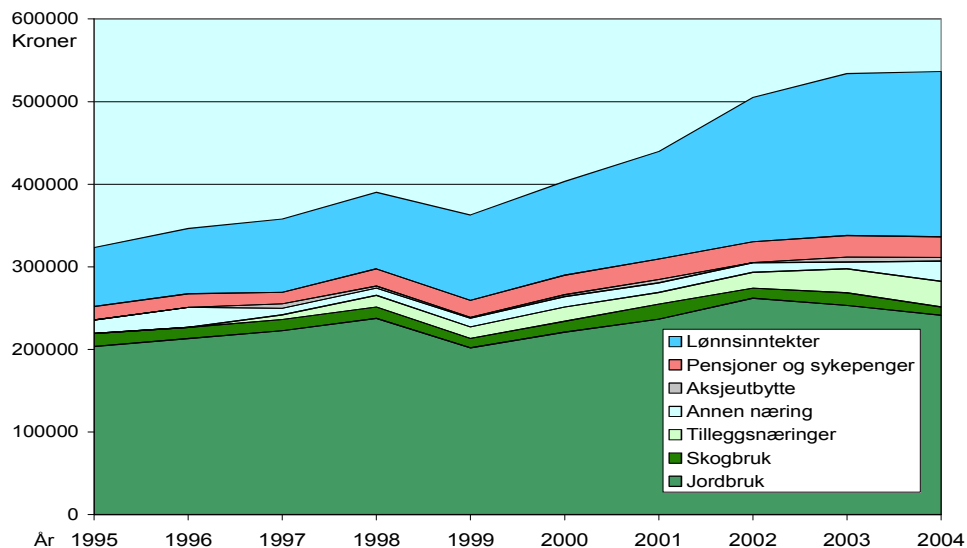

Figur 1.2 Sammensetningen av brukerfamiliens inntekter på landsbasis, prosent

Kilde: NILF (2005)

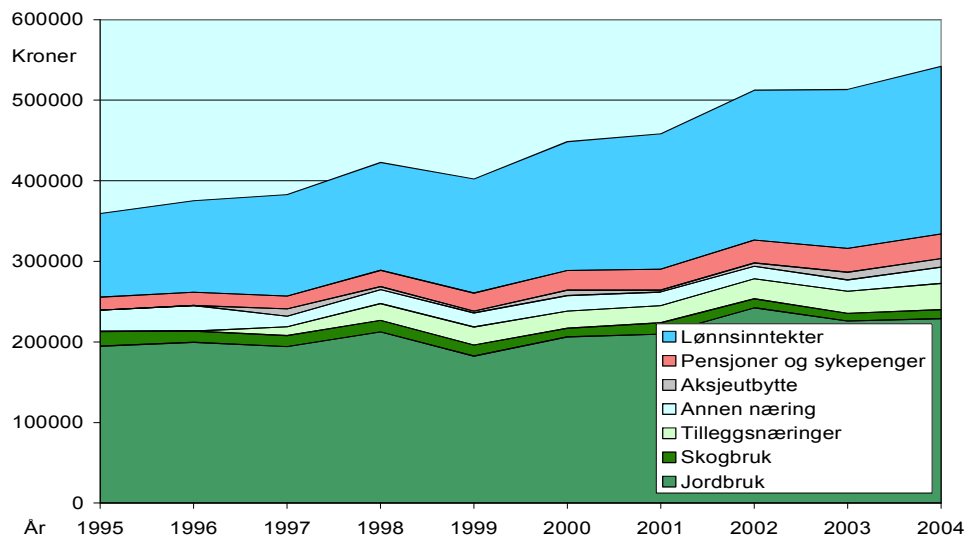
¹ Rønning bruker begrepet annen næring om summen av landbruksrelatert og ikke-landbruksrelatert næringsvirksomhet. I driftsgranskingene har de tilsvarende betegnelsene vært tilleggsnæring og annen næring

I figur 1.3 og figur 1.4 er utviklingen for brukerfamiliens samlede inntekter vist i løpende kroneverdi. Trøndelag har i hele 10-årsperioden ligget litt høyere i driftsoverskudd fra jordbruket enn landet totalt, men lavere i lønnsinntekter. I 1995 var andelen lønnsinntekter i Trøndelag ganske mye lavere enn for landet totalt. I 2004 var det nesten ingen forskjell. Ser en på tilleggsnæringer, lå Trøndelag lavere enn landet totalt helt fram til 2003.

Figur 1.3 Sammensetningen av brukerfamiliens inntekter i Trøndelag, løpende kroneverdi

Kilde: NILF (2005)

Figur 1.4 Sammensetningen av brukerfamiliens inntekter på landsbasis, løpende kroneverdi

Kilde: NILF (2005)

I dette prosjektet er det først og fremst omfanget av økonomisk verdiskaping og sysselsetting i *tilleggsnæringer* som skal kartlegges, men lønnsinntekter og annen næring vil også bli inkludert i beregningene. Se kapittel 6.

1.2 Formal for prosjektet

Hovedmål for prosjektet har vært å finne

1. den økonomiske verdiskapingen i tilleggsnæringer i Trøndelag
2. sysselsettingseffekten av næringsaktivitet tilsvarende pkt. 1

Delmål for prosjektet har vært å finne ut

1. hvilke grupper av tilleggsnæringer som er av størst økonomisk betydning
2. hvilke grupper som har hatt størst vekst de seinere årene
3. hvor stort omfanget av annen næring og lønnsinntekter er

Beregningene i prosjektet har hovedsakelig vært gjort med utgangspunkt i 2004-tall.

1.3 Strukturen i landbruket i Trøndelag

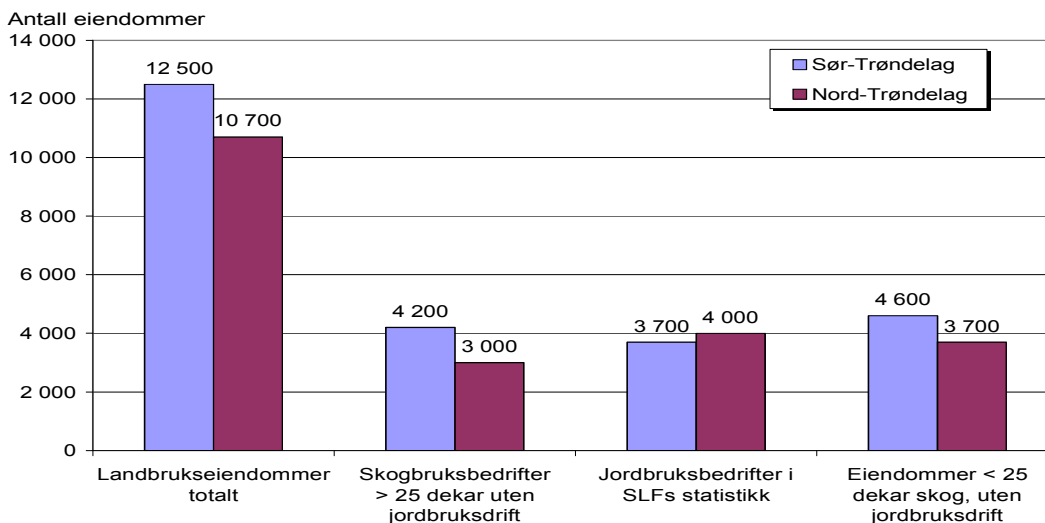
I følge SSB (2002b) var det i 2000 i alt 23 200 landbrukseiendommer i Trøndelag. Se tabell 1.1. To tredeler av disse eiendommene var bebodd.

Tabell 1.1 Landbrukseiendommer, bebyggelse og bosetting, 2000

Fylke	I alt	Bebygde m/bosetting	Bebygde u/bosetting	Ubebygde land- brukseiend.
Sør-Trøndelag	12 500	8 200	3 200	1 100
Nord-Trøndelag	10 700	7 500	2 300	1 000
Sum Trøndelag	23 200	15 700	5 500	2 100

Kilde: SSB (2002b)

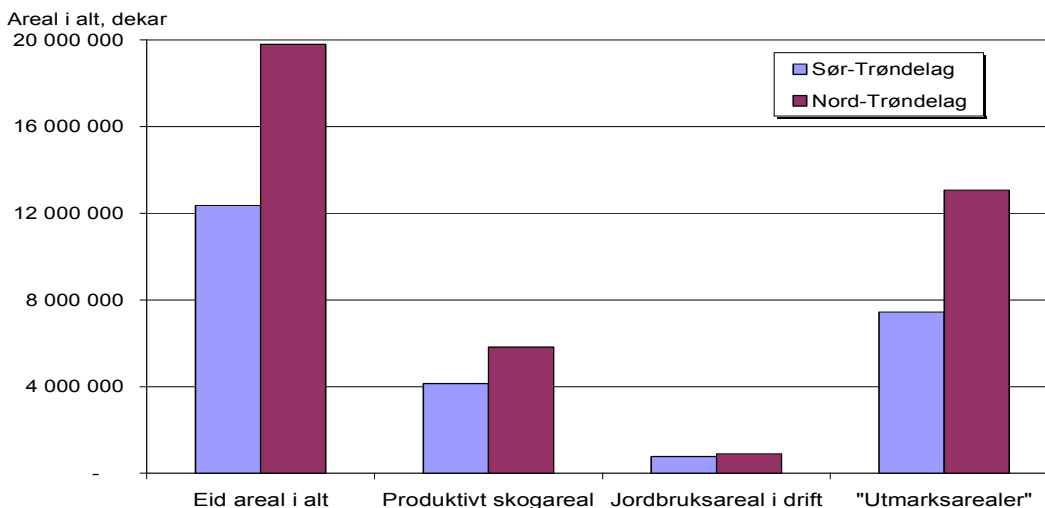
Av de 23 200 landbrukseiendommene i Trøndelag, var det en tredel (33 prosent) som drev jordbruk av et omfang som gjorde at de kom med i SLFs tilskuddsregister. Se figur 1.5. Litt mindre enn en tredel (31 prosent) var skogeiendommer over 25 dekar produktiv skog, men uten registrert jordbruksdrift. Den siste, litt store tredelen (36 prosent), var eiendommer med mindre enn 25 dekar skogbruksareal og uten jordbruksdrift. Dette dreier seg for det meste om små eiendommer som nyttes til boligtomter eller eiendommer der jorda er leid ut.

Figur 1.5 Antall landbrukseiendommer og aktive jordbruksbedrifter

Kilde: SSB (2002a); SSB (2006b) og SLF (2005a)

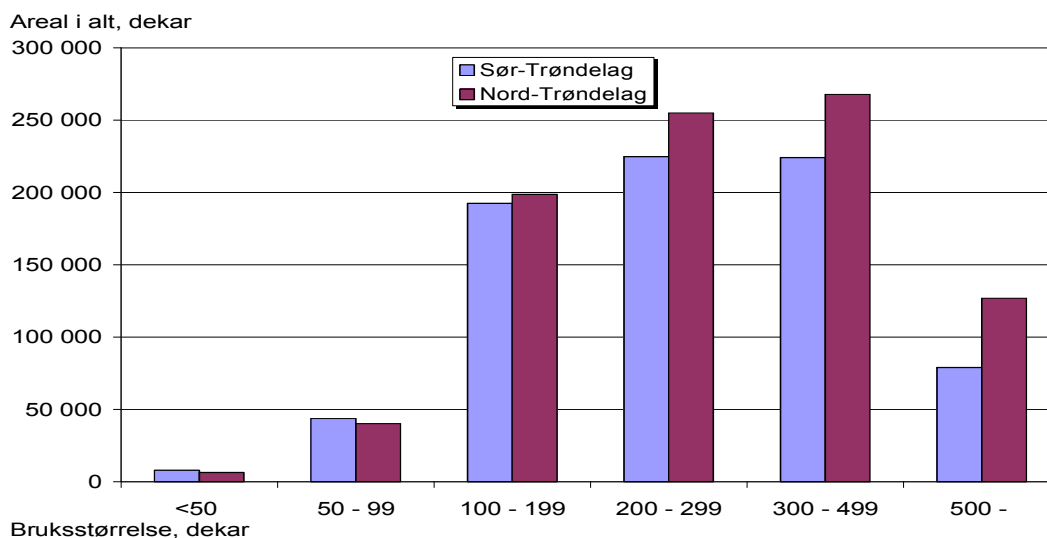
Figur 1.6 viser eide arealer på landbrukseiendommer i Trøndelag. Data er hentet fra SSB. For eid areal og produktivt skogbruksareal er data hentet fra SSB (2006a), og for jordbruksareal fra SSB (2006b). Arealene er fordelt fylkesvis, og viser produktivt skogareal, jordbruksareal og en rest, som vi har kalt «utmarksareal».

Figur 1.6 Arealer på landbrukseiendommer

Kilde: SSB (2006a); SSB (2006b) og egne beregninger.

Jordbruksareal i drift var i 2004 i følge SSB (2006b) 16 prosent større i Nord-Trøndelag enn i Sør-Trøndelag, og fordeler seg med mindre areal i Nord-Trøndelag i arealgruppene med lite areal, og med større areal i arealgruppene med størst areal. Se figur 1.7.

Figur 1.7 Jordbruksareal i drift, etter størrelsesgrupper. 2004

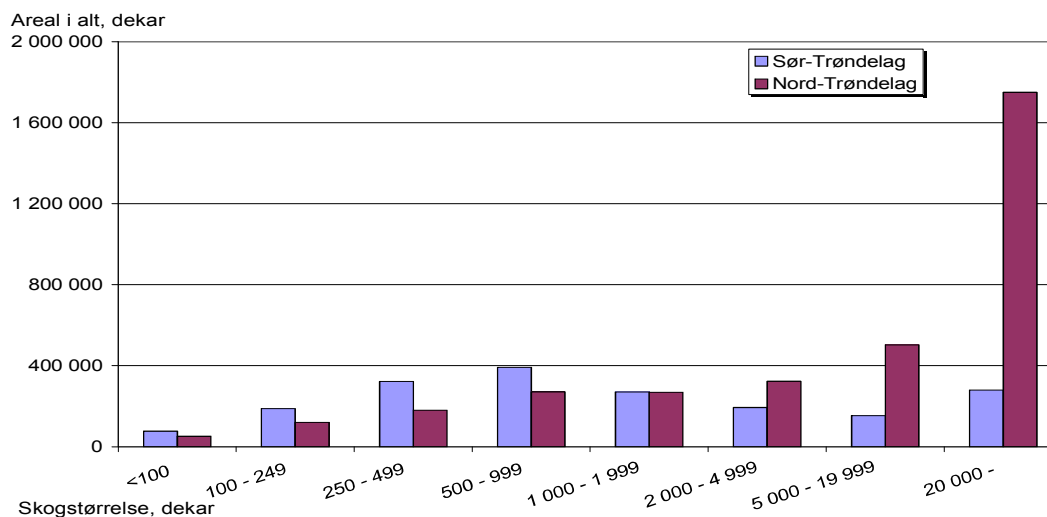
Kilde: SSB (2006b)

Det er grunn til å anta at det aller meste av nyttbart jordbruksareal er i drift, slik at det store antallet landbrukseiendommer vi ikke har data fra, stort sett er svært små eiendommer uten areal i drift eller der arealet er bortleid. I følge SSB er dette situasjonen på landsbasis, og det er liten grunn til å tro at forholdene i Trøndelag er særlig annerledes på dette området².

Det produktive skogarealet i Nord-Trøndelag er i følge SSB (2006a) på ca. 3,5 mill. dekar, fordelt på 2 968 eiendommer, og for Sør-Trøndelag ca. 1,9 mill. dekar, fordelt på 4 248 eiendommer. Sør-Trøndelag har mye av arealet fordelt på mange små eiendommer, mens skogbruket i Nord-Trøndelag er kjennetegnet av mange store skogeiendommer. Se figur 1.8. Nord-Trøndelags 28 skogeiendommer på mer enn 20 000 dekar utgjør mer enn halvparten av fylkets samlede skogareal, mens de 8 skogeiendommene av denne størrelsen i Sør-Trøndelag bare utgjør 15 prosent av skogarealet. Gjennomsnittsstørrelsen på skogeiendommer mellom 250 og 20 000 dekar er 750 dekar i Sør-Trøndelag og 1 200 dekar i Nord-Trøndelag.

Det er sannsynlig at utmarksarealer utenom produktiv skog fordeler seg på størrelsesgrupper på noenlunde samme måte som skogbruksarealene.

² Fra SSB har vi fått opplyst at i følge Landbrukstillingen for 1989 var 792 000 dekar ute av drift på landsbasis. Av dette var 681 000 dekar på driftsenheter med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift, eller uten areal i drift. Det alt vesentligste av dette er sannsynligvis romslige tomter, eller det er areal som egner seg dårlig til jordbruksdrift, eller ligger slik til at det er uaktuelt for utleie til jordbruksformål. På driftsenheter med minst 5 dekar i drift, var 111 000 dekar ute av drift. Det meste av dette er trolig jord som er brattlendt, med dårlig arrondering, dårlig drenering, vanskelig tilgjengelighet etc. Annen jord er for det alt vesentligste utleid til driftsenheter i drift.

Figur 1.8 Areal produktiv skog på eiendommer uten jordbruksdrift, etter størrelsesgrupper. 2004

Kilde: SSB (2006a)

Både for skog- og utmarkseiendommene må en regne med at strukturforskjellene mellom fylkene gir store utslag i mulighetene for å drive med tilleggsnæringer. På de store, sammenhengende arealene er potensialet på egen eiendom stort, og organiseringen enklere. Det gjør det vesentlig lettere å satse profesjonelt på utbygging av utmarksnæringer.

1.4 Driftsenheter som legges ned

I tidsrommet 2001–2004 gikk 1 346 jordbruksbedrifter i Trøndelag, eller 15 prosent av antallet i 2001, ut av SLFs tilskudsregister. På de jordbruksbedriftene som gikk ut, var de største driftsformene melkeproduksjon (27 prosent), kornproduksjon (27 prosent), sauehold (20 prosent) og produksjon av storfekjøtt (13 prosent). Mer enn $\frac{3}{4}$ av disse jordbruksbedriftene hadde mindre enn 150 dekar tilskudsberettiget jordbruksareal. Jordbruksbedriftene kjennetegnes av et relativt ensidig driftsopplegg. Sjelmo m.fl. (2006) fant at det er mindre av tilleggsnæringer på de minste brukene, og at bruk med ensidig driftsopplegg har mindre av tilleggsnæringer. De fleste av brukene som legges ned ser ut til å være kjennetegnet av disse to forholdene. Samtidig ser vi av driftsgranskningene at omfanget av tilleggsnæringer øker i den bruksgruppen som er representert der. Dette tilsier at nedgang i inntekter fra tilleggsnæringer på landsbasis ikke skjer i takt med antallet bruk som legges ned.

Nesten 70 prosent av brukerne i Trøndelag som la ned drifta i perioden 2001–2004 var yngre enn 60 år. Vi kjenner ikke til hvordan bruksnedleggingen påvirket deres yrkessituasjon, men det er rimelig å anta at svært mange av disse hadde lønnet arbeid ved siden av bruket, og kanskje hadde mulighet til å øke dette. Jordbruket kan ha mistet økonomisk betydning, eller lagt beslag på for mye arbeidstid.

1.5 Eiendommer uten landbruksdrift

I følge SSB (2002a) fantes det i Trøndelag 5 500 bebygde, men ubebodde landbrukseiendommer i 2000. En større eller mindre del av bygningene på disse eiendommene, og

også en del bygninger på bebodde eiendommer står sannsynligvis ubrukt, og kan utgjøre et potensial for verdiskaping gjennom bruk som produksjonslokale, utleie eller salg.

Landbrukseiendommer uten registrert jordbruksdrift, der det også er lite av produktiv skog, faller vanligvis utenom SSBs landbruksundersøkelser, men SSB har likevel en del statistikk som kan være til nytte for å kartlegge potensialet for landbruksrelatert næringsvirksomhet på disse eiendommene. Slike «tilleggsnæringer»³ kan for eksempel dreie seg om utleie av bygninger til forskjellige formål, eller utleie av jakt- og/eller fiskerettigheter mv.

Hittil har det ikke vært gjort noe for å kartlegge slik næringsvirksomhet. Noe vil det kanskje være mulig å oppnå ved å kombinere data fra SLFs landbruksregister med data fra ulike andre registre. Det ligger imidlertid utenfor dette prosjektet.

³ Næringsvirksomheten er relatert til landbrukseiendommen, men begrepet tilleggsnæringer passer dårlig, siden det ikke drives noen form for basisnæringer innen landbruk på eiendommen.

2 Datakilder og metode

For å få best mulig oversikt over tilleggsnæring til landbruket i landsdelen, har vi tatt med alle bruk med så stor økonomisk aktivitet at de er registrert i statistikk hos SLF og SSB. Som vi har vært inne på, kan det i tillegg finnes en viss næringsaktivitet med utgangspunkt i eiendommer som er uten egen landbruksdrift. På disse eiendommene er jordbruksarealet i stor grad leid ut til andre, og maskinpark og driftsbygninger er mest sannsynlig i en tilstand som gir reduserte muligheter for bruk i næringsvirksomhet. Disse brukene er ikke med i beregningene.

2.1 Begrepsavklaringer

Nedenfor har vi tatt med forklaring på en del viktige begreper som er brukt i notatet:

Annen næring. Næringsvirksomhet utført av brukerfamilien, når virksomheten ikke tar utgangspunkt i gårdens ressurser. Eksempel: bruker eller ektefelle/samboer er frisør, veterinær, fotograf mv., og driver denne virksomheten som selvstendig næringsdrivende, og uavhengig av bruket.

Bruk/bedrift/driftsenhet. *Bruk*, eller *gårdsbruk*, er i følge driftsgranskingene «en driftsenhet i landbruket som består av eid og/eller leid areal». Betegnelsen *bedrift* brukes av SSB, som definerer en jordbruksbedrift slik: «Verksemd med jordbruksdrift inkludert husdyrhald og hagebruk. Bedrifta omfattar alt som blir drive som ei eining under ei leing og med felles bruk av produksjonsmidlar, og er uavhengig av kommunegrensar». *Driftsenhet*, *jordbruksbedrift* og *bruk* er i notatet brukt noe om hverandre, og har her stort sett samme betydning.

Driftsgranskingene i jord- og skogbruk belyser økonomiske forhold på gårdsbruk der en betydelig del av familiens samlede inntekter kommer fra landbruket. I noen tabelltekster er *driftsgranskingene* av plasshensyn forkortet til driftsgr. eller driftsgransk.

Intervjuundersøkelsen. I notatet vises det til en undersøkelse om økonomien på bruk som er med i SLFs tilskuddsregister, men som har for liten økonomisk aktivitet til å komme inn under utvalgsgrunnlaget for driftsgranskingene. Undersøkelsen ble gjort ved hjelp av telefonintervju. Intervjuundersøkelsen omtales også som *intervju, mindre bruk*.

Jordbruk. Tradisjonell produksjon av jord- og hagebruksråvarer som melk, kjøtt, egg, korn, potet mv. *Foredling* av råvarene defineres som tilleggsnæring.

Mindre bruk. *Mindre* i denne sammenhengen betyr at det er bruk som er med i SLFs tilskuddsstatistikk, men har standard dekningsbidrag under 8 ESU, eller ca. 80 000 kroner. Disse kommer ikke med i utvalgsgrunnlaget for driftsgranskingene.

Skogbruk. Tradisjonell produksjon av skogbruksråvarer som tømmer og massevirke, omsatt gjennom engrosledd. *Vedproduksjon, juletreproduksjon, pyntegrønt og foredling av skogbruksråvarer* defineres som tilleggsnæring.

Tilleggsnæring. I driftsgranskingene definerer NILF tilleggsnæringer som næring der en benytter gårdsbrukets ressurser som areal, maskiner, bygninger med mer utover tradisjonelt jordbruk. For å bli regnet med som bruk med tilleggsnæring i driftsgranskingene har kravet hittil vært at tilleggsnæringen minst må ha 10 000 kroner i driftsoverskudd, eller 100 000 kroner i eiendeler, eller 200 timer i utført arbeid. Eksempel på tilleggsnæringer er leiekjøring med brukets maskiner, foredling av egenproduserte råvarer, utleie av hus som naturlig hører med til gården etc.

SSB definerer tilleggsnæring på noenlunde samme måte, men inkluderer også pelsdyrhold, birøkt, utleie av våningshus og driftsbygning, og utleie av jord i tilleggsnæringer.

Vi har brukt driftsgranskingenes definisjon på tilleggsnæringer.

Utvalgsgrunnlag. Vi har i dette prosjektet valgt å bruke betegnelsen *utvalgsgrunnlag* i betydningen populasjon, og har i tabellene forkortet til utvalgsg. l.

Verdiskaping. Begrepet verdiskaping brukes på mange måter, både i faglitteratur og i mer politisk/økonomisk sammenheng. I Nasjonalregnskapet og i regnskap avledet av Nasjonalregnskapet nyttes bruttoprodukt som uttrykk for verdiskaping. Bruttoproductet er verdien av produksjonen minus vareinnsats. Direkte produktsubsidier (for eksempel pristilskudd) er med i inntektene, men ikke andre subsidier. Avskrivninger og brukerfamiliens arbeidskostnader er ikke med i vareinnsatsen. I beregningene som omtales i dette notatet er det *nettoprodukt* som brukes når verdiskaping omtales. Her er avskrivninger trukket fra. Det produktet som skapes er da betaling for arbeidsinnsats og forrentning av investert kapital. Tilsvarende uttrykk ble brukt i beregninger av verdiskaping og sysselsetting i jordbruket i Sør-Trøndelag (Sjelmo m. fl., 2005).

Med utgangspunkt i NILFs driftsgranskingsdata har vi da følgende regnskapsmessige sammenhenger, der alle inntekts- og kostnadsposter gjelder tilleggsnæringer:

Sum inntekter
+ familiens arbeid på nyanlegg
- sum kostnader
+ kostnader til leid hjelp
+ kostnader til jordleie
= «Bruttoproduct»
- Sum avskrivninger
= «Nettoprodukt»

«Sum kostnader» inkluderer både kostnader til leid hjelp og eventuelle kostnader til jordleie som gjelder tilleggsnæringer, men ikke avskrivninger. I den grad familiens arbeid på nyanlegg beregnes og aktiveres, vil det inngå i grunnlaget for avskrivninger.

Når det gjelder tilleggsnæringer, har registreringene i driftsgranskingene hittil ikke vært så gode som ønskelig⁴. Med tanke på verdiskapingsberegninger, kan det være en svakhet i driftsgranskingsmaterialet at familiens arbeid på nyanlegg og avskrivninger kan være undervurdert. Siden familiens arbeid på nyanlegg har inntektsvirkning, og avskrivninger har kostnadsvirkning, vil feilen i beregningene likevel neppe bli av særlig betydning, siden gjennomsnitt for begge disse to postene dreier seg om små verdier⁵.

2.2 Utvalgsgrunnlag

I våre beregninger har vi registrert tilleggsnæring fra et utvalgsgrunnlag på 7 700 landbrukseiendommer med jordbruksdrift og 7 200 landbrukseiendommer med mer enn 25 dekar produktiv skog, men uten registrert jordbruksdrift. Se tabell 2.1. I tillegg har vi sysselsettingsdata fra SSB som også inkluderer noen hundre driftsenheter i jordbruket som ikke er med i SLFs tilskudsregister.

Tabell 2.1 Antall landbruksbedrifter i beregningene

Fylke	Utvalgsgr.l. for driftsgr. ¹⁾	Mindre bruk ²⁾	Samdrifter i melkeproduksjon	Skogbruksbedrifter
Sør-Trøndelag	2 685	926	88	4 248
Nord-Trøndelag	3 164	662	179	2 968
Sum Trøndelag	5 849	1 588	267	7 216

1) ¹⁾ SLF, antall søkere per 31.7.04, med minst 8 ESU (ca. 80 000 kr) i standard dekningsbidrag, utenom samdrifter

2) ²⁾ SLF, antall søkere per 31.7.04, med opptil 8 ESU (ca. 80 000 kr) i standard dekningsbidrag

Kilde: SLF (2005a) og SSB (2006b)

I følge tabell 1.1 er det 23 200 landbrukseiendommer i Trøndelag. Vi har ca. to tredeler av disse eiendommene med i beregningene. Den tredelen vi ikke har data for, er eiendommer med mindre enn 25 dekar skog, og uten registrert jordbruksdrift.

Utvalgsgrunnlaget for driftsgranskingene, som skal bestå av «yrkesmessig drevne» bruk⁶, dekket 79 prosent av alle jordbruksbedrifter i tilskudsstatistikken for Trøndelag i 2004. De resterende 21 prosent, var mindre bruk.

2.3 Utvalg og datakilder

Vi har data fra driftsgranskingene, fra telefonintervjuer og fra SSBs landbruksundersøkelser. I det følgende gir vi en nærmere beskrivelse av dataene fra de forskjellige data-

⁴ Med virkning fra 2005-regnskapene blir registreringene i driftsgranskingene forbedret, og det legges opp til å skaffe sikrere og mer fylldige data om tilleggsnæringer.

⁵ I kapittel 1 har vi referert undersøkelser som har benyttet driftsoverskudd som resultatmål. Driftsoverskudd = Nettoprodukt – Kostnader til leid hjelp – Familiens arbeid på nyanlegg.

⁶ Utvalget for driftsgranskingene skjer blant bruk i tilskudsstatistikken med standard dekningsbidrag over ca. 80 000 kroner («mindre bruk» er de brukene som har mindre enn 80 000 kr i standard dekningsbidrag).

kildene, og har også tatt med en sammenligning av tilleggsnæringsdata fra de ulike datakildene.

2.3.1 Tilleggsnæringer på «yrkesmessig drevne» bruk

Den viktigste datakilden for beregning av verdiskaping i tilleggsnæringer er driftsgranskingene. Utvalget som driftsgranskingene for Trøndelag bygger på, er på 150 driftsregnskaper. Det gir en representasjon på 2,6 prosent av utvalgsgrunnlaget.

I driftsgranskingene har målet om representativitet vært knyttet til lands- og landsdelsnivå. For Trøndelag er derfor utvalg av bruk gjort med tanke på representativitet for landsdelen, og ikke for fylkene hver for seg. Det gjør at vi for det meste har brukt landsdelstall for beregning av verdiskaping og sysselsetting når det gjelder tilleggsnæringer i forbindelse med jordbruk.

I *Forprosjekt Tilleggsnæringer* (Sjelmo m.fl., 2006) er det foretatt en gjennomgang av driftsgranskingsmaterialet for å se om det er forskjeller i tilleggsnæringer etter bruksstørrelse. Gjennomgangen ga ingen sikker indikasjon på at omfanget av tilleggsnæringer varierer med bruksstørrelse innen det størrelsesintervallet av jordbruk som driftsgranskingene dekker. Dette gjaldt både andelen av bruk med tilleggsnæring og resultatnivået for tilleggsnæringer. Dette bekreftes også av andre undersøkelser. Dette betyr sannsynligvis også at bruk i nærmeste størrelsesintervall over og under utvalgsgrunnlaget for driftsgranskingene har tilleggsnæringer i noenlunde samme omfang og skala som i driftsgranskingene.

Som en konsekvens av dette har vi ikke funnet det nødvendig å utføre en egen undersøkelse blant de aller største brukene i tilskuddsstatistikken, selv om disse hittil har vært noe svakt representert i driftsgranskingene. Disse brukene utgjør uansett en svært liten andel av det totale antallet bruk.

En annen konsekvens er at gruppen av mindre bruk som ligger nærmest utvalgsgrunnlaget for driftsgranskingene, sannsynligvis også har tilleggsnæringer noenlunde som i utvalgsgrunnlaget for driftsgranskingene. Siden *Forprosjekt Tilleggsnæringer* viste at gjennomsnittlig forekomst av tilleggsnæringer i gruppa av mindre bruk er vesentlig lavere enn i driftsgranskingene, må det være enda mindre av tilleggsnæringer på de minste av de mindre brukene.

I følge driftsgranskingene er det ingen nevneverdig forskjell mellom Nord- og Sør-Trøndelag i forekomsten av tilleggsnæringer. I Sør-Trøndelag ser det ut til at tilleggsnæringer er mer utbredt på flatbygdene enn i andre bygder. I Nord-Trøndelag ser det ikke ut til å være en slik forskjell.

2.3.2 Tilleggsnæringer på mindre bruk

For de mindre brukene har vi brukt data fra *Forprosjekt Tilleggsnæringer* (Sjelmo m.fl., 2006), der det på landsbasis er gjennomført telefonintervju med 245 brukere på mindre bruk. Av disse var 40 bruk i Trøndelag. I tillegg til intervjuundersøkelsen i *Forprosjekt Tilleggsnæringer*, ble det intervjuet 27 brukere ekstra i Trøndelag som del av dette prosjektet, og regnskap fra 11 av disse ble analysert. For mindre bruk har vi dermed hatt en representasjon på 4,2 prosent for Trøndelag.

2.3.3 Tilleggsnæringer i samdrifter

Samdrifter i melkeproduksjon utgjorde 8 prosent av antall bruk innen melkeproduksjon i Trøndelag i 2004. Vi har hentet tilleggsnæringsdata fra landstall for samdrifter i driftsgranskingene, og ellers trukket inn erfaringer fra intervju med samdriftsdeltakere.

2.3.4 Tilleggsnæringer på jordbruksbedrifter

SSB gjennomfører annet hvert år landbruksundersøkelser der det blir spurt om hvilke tilleggsnæringer som drives, og om arbeidsforbruk. For 2003 var det i følge SSBs justerte data 37 prosent av jordbruksbedriftene som hadde tilleggsnæringer. Det er viktig å være klar over at dette er et gjennomsnitt for alle jordbruksbedrifter med registrert økonomisk omsetning fra jordbruket, selv om omsetningen er for liten til at brukene oppnår offentlig tilskudd. Noen av disse jordbruksbedriftene er altså ikke med i SLFs tilskuddsregister, og derfor heller ikke med i verdiskapingsberegningene.

2.3.5 Sammenligning av tilleggsnæringsdata fra flere datakilder

I tabell 2.2 har vi sammenlignet resultater fra driftsgranskingene og intervjuundersøkelsen, og sammenlignet Trøndelag med landet. Vi har gruppert brukene med tilleggsnæringer etter størrelsen på driftsoverskudd tilleggsnæringer. Siden intervjuundersøkelsen ikke brukte en nedre grense for driftsoverskudd tilleggsnæringer, har vi også for driftsgranskingene tatt med *alle* bruk med positivt eller negativt driftsoverskudd⁷. Regnet slik var det hele 9 av 10 bruk i driftsgranskingene for Trøndelag som hadde tilleggsnæringer, og 8 av 10 på landsbasis.

Vi ser av tabell 2.2 at andelen bruk i de forskjellige størrelsesgruppene for driftsoverskudd tilleggsnæringer fordeler seg noenlunde etter samme mønster i de to utvalgene, og også for Trøndelag og landet totalt.

Tabell 2.2 Andel bruk i utvalget for driftsgranskingene og for mindre bruk, etter størrelse på driftsoverskudd i tilleggsnæringer, (TN). Trøndelag og landet. Prosent

Størrelsen på driftsoverskudd i TN, kroner	Trøndelag		Landet	
	Utvalg for driftsgr.	Utvalg av mindre bruk ¹⁾	Utvalg for driftsgr.	Utvalg av mindre bruk ¹⁾
100 000 eller mer	7	9	11	7
10 000–99 999	47	56	48	64
1–9 999	41	35	33	29
Mindre enn 0	5	0	8	0
Alle	100	100	100	100

1) Data fra 23 bruk i Trøndelag og 59 bruk for landet. Ett bruk i Trøndelag, og sju for landet oppga ikke data. To bruk i Trøndelag og 3 bruk for landet oppga 0 i driftsoverskudd.

Kilde: NILF (2005) og Sjelmo m.fl. (2006)

I tabell 2.3 sammenligner vi utbredelsen av tilleggsnæringer i utvalgene fra driftsgranskingene, SSB og intervjuundersøkelsen. Tabellen er hentet fra Sjelmo m.fl. (2006). Her er driftsgranskingenes ordinære definisjon av tilleggsnæringer brukt. Vi har valgt å bruke denne definisjonen i de videre beregningene, selv om SSB og intervjuundersøkelsen ikke har de samme reglene for registrering av tilleggsnæringer, og selv om vi «mister» en del bruk med tilleggsnæringer som har investert lite eller har liten arbeidsinnsats i tilleggsnæringer. Vi har også noen få bruk med negativt driftsoverskudd fra tilleggsnæringer, som samtidig faller utenom de videre beregningene. Utslaget for verdiskapings-

⁷ For å bli regnet med som bruk med tilleggsnæringer i driftsgranskingene har kravet hittil vært at tilleggsnæringer minst måtte ha 10 000 kroner i driftsoverskudd, eller 100 000 kroner i eiendeler, eller 200 timer i utført arbeid.

beregningene er minimale. Også for sysselsettingstallene blir utslaget lite, både fordi det er få bruk dette gjelder, og fordi det har vært liten arbeidsinnsats i tilleggsnæringer på disse brukene. Andelen bruk med tilleggsnæringer i utvalget for driftsgranskingene ble da 53 prosent for Trøndelag i 2004. Bare Østlandet ligger høyere. SSBs data viser noenlunde samme tendens. For mindre bruk var andelen bruk med tilleggsnæringer 39 prosent for Trøndelag. Når vi sammenligner utbredelsen av tilleggsnæringer i de ulike landsdelene, ser vi at Trøndelag ligger i det øverste sjiktet i alle tre undersøkelsene.

Tabell 2.3 **Utbredelse av tilleggsnæring i de ulike landsdeler. Prosent**

Landsdel	Utvalg for driftsgr.	SSBs utvalg	Utvalg av mindre bruk
Østlandet	61	41	30
Agder og Rogaland	43	33	30
Vestlandet	43	30	7
Trøndelag	53	41	39
Nord-Norge	38	30	25
Landet	51	37	28

Kilde: NILF (2005); SSB (2006c) og Sjelmo m.fl. (2006)

At forekomst og betydning av tilleggsnæring er mindre på bruk med liten økonomisk aktivitet i jordbruket, kan komme av at hovedinntekta til brukerne oftest da kommer fra lønnet arbeid. Dette gir både mindre anledning til, og mindre behov for å drive med tilleggsnæringer. På de minste brukene er også driftsapparatet lite og kanskje foreldet, noe som gir mindre grunnlag for alternativ utnytting i næringsøyemed.

Vi ser av tabell 2.3 at andelen av bruk med tilleggsnæringer ligger lavere hos SSB enn hos NILF, men at mønsteret stort sett er det samme. Det kan være flere grunner til at SSBs tall ligger relativt lavt. Selv om SSB grupperer pelsdyrhold, utleie av jord og birøkt til tilleggsnæring, mens NILF inkluderer disse i jordbruk, er det en stor gruppe bruk med inntekter fra festeavgifter og lignende som ser ut til å være bare delvis inkludert i SSBs statistikk. Denne gruppa er med under tilleggsnæringer i driftsgranskingene. Dessuten dekker SSB hele spektret av driftsenheter i jordbruket, uansett driftsomfang. SSB har altså også med de mindre brukene, som har lite av tilleggsnæringer.

Det viser seg dessuten ofte at regnskapsanalyser avdekker tilleggsnæringer som brukeren selv ikke tenkte på som tilleggsnæring. Noe av grunnen kan være at inntekter fra tilleggsnæring etter skattereglene må overstige 30 000 kroner før det er påkrevd å skille dem ut fra jordbruksinntektene. SSB baserer sine undersøkelser på spørreskjema. Det krever at bonden er bevisst på at han driver med tilleggsnæring. SSBs undersøkelser får av den grunn kanskje ikke fullstendige registreringer, spesielt blant bruk med relativt lite omfang på tilleggsnæringer. Resultatet kan bli at andelen bruk med tilleggsnæring blir underregistrert, mens en overvekt av bruk med stort omfang innen tilleggsnæringer registreres. Hvis dette er riktig, kan det også være en del av forklaringen på at SSBs statistikk ligger vesentlig høyere enn driftsgranskingene når det gjelder arbeidsforbruk på bruksnivå i tilleggsnæringer.

2.3.6 Tilleggsnæringer på skogeiendommer uten jordbruksdrift

SSB foretok i 2004 en skogbruksundersøkelse (SSB, 2005c), der de blant annet spurte om arbeidsforbruk og omsetning i tilleggsnæringer. I Trøndelag var det da til sammen 7 216 skogbrukseiendommer uten jordbruksdrift. SSBs utvalg utgjorde ca. 10 prosent av

disse eiendommene, med minst prosentvis andel blant de minste eiendommene, stigende til 100 prosent blant de største⁸.

Betydningen av tilleggsnæringer på disse eiendommene er så stor at vi ikke kan utelate den i verdiskapingsberegningene, selv om datagrunnlaget fra SSB mangler data for kostnader. Vi har derfor tatt utgangspunkt i omsetningstallene, og forutsatt kostnader etter samme kostnadsandel som vi i driftsgranskingene finner for tilleggsnæringer i jordbruket. Andelen eiendommer med tilleggsnæringer har vi beregnet til 11 prosent for Sør-Trøndelag og 14 prosent for Nord-Trøndelag.

2.4 Metode

I beregningen av samlet verdiskaping og sysselsetting bruker vi gruppegjennomsnittene fra de forskjellige utvalgene vi har data fra, og multipliserer disse opp med antallet bruk i de tilsvarende utvalgsgrunnlagene. Se kapittel 3.

Antallet bruk får vi dels fra SLFs tilskuddsregister, og dels fra SSBs statistikk over driftsenheter i jordbruket. Tilskuddsregisteret omfatter alle jordbruksforetak som mottar tilskudd til jordbruksdrifta. I statistikken fra SSB er det i tillegg til brukene i tilskuddsregisteret også en del bruk som av en eller annen grunn ikke er tilskuddsberettiget. Antallet bruk vi på denne måten finner til beregningene, må anses for å være av stor sikkerhet.

Også når det gjelder skogbrukseiendommer uten jordbruksdrift, kan vi regne med at SSB har gode data for antall eiendommer.

Verdiskaping og arbeidsinnsats på bruksnivå er beregnet på grunnlag av registreringer i driftsgranskingene og intervjuundersøkelsen når det gjelder tilleggsnæringer til jordbruk. For tilleggsnæringer til skogbruk, er beregningene gjort på grunnlag av data fra SSBs skogbruksundersøkelse. Avgjørende for disse beregningene er at registreringen av data er av god kvalitet.

Beregninger på landsnivå gir naturlig nok sikrere data enn når materialet brytes ned til landsdels- eller fylkesnivå, fordi en da får mange små grupper der tilfeldigheter lett spiller inn og gir usikre tall. Når det gjelder driftsgranskingene, har vi hatt et mål om representativitet på landsdelsnivå, men ikke på fylkesnivå. Det har gjort at vi ikke har funnet det forsvarlig å bruke forskjellige økonomi- og arbeidsdata for Sør- og Nord-Trøndelag med utgangspunkt i driftsgranskingene. Det har vi heller ikke kunnet gjøre med utgangspunkt i intervjuundersøkelsen. Spesielt gjør usikkerheten seg gjeldende når vi behandler små grupper, som en del av enkeltdriftsformene innen tilleggsnæringer.

Med disse forbeholdene om usikkerhet i beregningsmaterialet, må vi likevel kunne si at beregningene gir en god indikasjon på størrelsen av verdiskapingen i tilleggsnæringer til landbruket i Trøndelag. Når det gjelder sysselsettingen er tallene sannsynligvis mer usikre, spesielt når de brytes ned på undergrupper.

⁸ I undersøkelsen var det med 8 542 driftsenheter på landsbasis, eller 11,5 prosent av antall skogeiendommer uten jordbruksdrift. Uttreksprosenten var 2,5 for enheter med mindre enn 250 dekar produktivt skogareal, 5 prosent for 250–499 dekar, 10 prosent for 500–999 dekar, 25 prosent for 1000–1999 dekar, 50 prosent for 2000–4999 dekar og 100 prosent for enheter med minst 5000 dekar produktivt skogareal.

3 Verdiskaping og sysselsetting i tilleggsnæringer

Omfanget av tilleggsnæringer ser ut til å øke blant bruk i aktiv drift. Unntaket her kan være samdriftene, som ikke ser ut til å legge opp til tilleggsnæringer av særlig omfang.

3.1 Verdiskaping i tilleggsnæringer

SSB (2005b) har funnet at arbeidsinnsatsen i tilleggsnæringer på landsbasis har gått ned siden 1999. Siden omfanget av tilleggsnæringer øker i utvalget for driftsgranskingene, er det sannsynlig at nedgangen stort sett kommer fra reduksjon i antall bruk. I følge Sjelmo m.fl. (2006) er det imidlertid sannsynlig at den samlede verdiskapingen i tilleggsnæringer stiger, eller i det minste ikke avtar.

3.1.1 Verdiskaping i tilleggsnæringer i følge driftsgranskingene

Av data fra driftsgranskingene kan det se ut til å være en større andel bruk med tilleggsnæringer i Sør-Trøndelag enn i Nord-Trøndelag, mens driftsoverskuddet per bruk med tilleggsnæringer er høyere i Nord-Trøndelag. I følge SSB (2006c) var det i 2004 nesten samme andel bruk med tilleggsnæringer i begge trøndelagsfylkene, 42 prosent av brukene i Sør-Trøndelag og 40 prosent av brukene i Nord-Trøndelag. SSBs undersøkelse gjelder også de mindre jordbruksbedriftene i SLFs tilskuddsstatistikk, i tillegg til en del driftsenheter som ikke mottar offentlige tilskudd. I følge SSB er forskjellen mellom fylkene liten også når det gjelder samlet arbeidsinnsats. Med små og usikre forskjeller mellom fylkene, har vi valgt å bruke samme data for begge fylkene, både for andel bruk med tilleggsnæringer og for verdiskaping per bruk.

Det er ikke registrert verken familiens arbeid på nyanlegg eller jordleie i tilleggsnæringer på noen av brukene i driftsgranskingene. Verdiskapingen blir dermed sum driftsoverskudd + kostnad til leid arbeid. Se tabell 3.1.

Tabell 3.1 Verdiskaping i tilleggsnæring (TN) på bruk i utvalgsgrunnlaget for driftsgranskingene, 2004

Fylke	Antall bruk i utvalgsgr.l. for driftsgr. ¹⁾	Prosent bruk med tilleggsnæring	Verdiskaping per bruk med TN, kroner	Verdiskaping i alt, kroner
Sør-Trøndelag	2 685	53	57 300	81 541 000
Nord-Trøndelag	3 164	53	57 300	96 087 000
Trøndelag	5 849	53	57 300	177 628 000

1) SLF, antall søkere per 31.7.04, utenom samdrifter, med minst 8 ESU (ca. 80 000 kr) i standard dekningsbidrag

Kilde: SLF (2005a) og NILF (2005)

3.1.2 Verdiskaping i tilleggsnæringer på mindre bruk

I følge SLF er det 40 prosent flere «mindre» bruk⁹ i Sør-Trøndelag enn i Nord-Trøndelag. På flatbygdene er det knappe 400 mindre bruk i begge fylkene. Forskjellen mellom fylkene finner en altså i «andre bygder», der Sør-Trøndelag har dobbelt så mange mindre bruk som Nord-Trøndelag.

Brukerne på de mindre brukene var i gjennomsnitt 51 år gamle i 2004, og det var ingen forskjell mellom fylkene, eller mellom flatbygder og andre bygder. I driftsgranskingene for Trøndelag var gjennomsnittsalderen 46 år. Dette samsvarer godt med landstallene, der tilsvarende tall var 52 og 45, mens gjennomsnittlig alder for alle som søkte produksjonstilskudd var 49 år. Det ser altså ikke ut til at eierskifte kommer på et vesentlig seinere tidspunkt på mindre bruk.

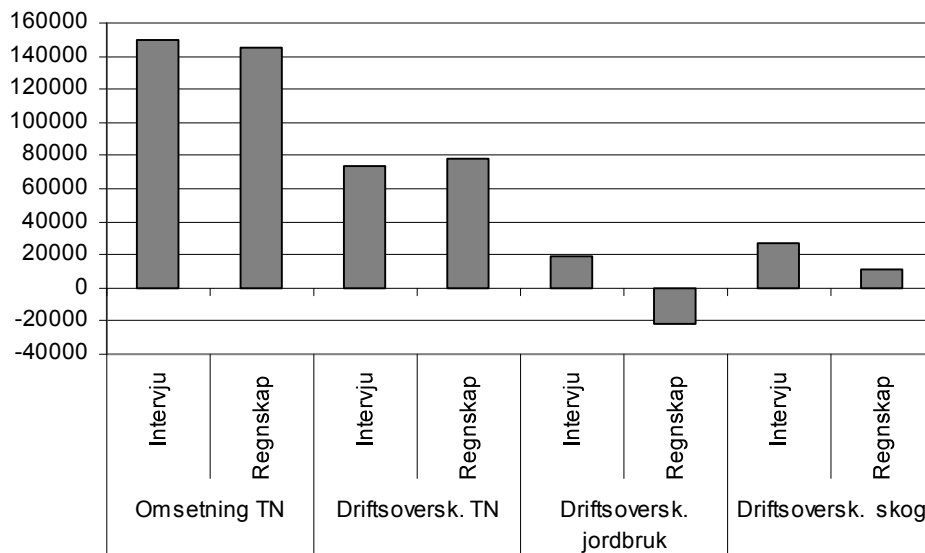
For å få et bilde av omfanget av tilleggsnæringer på mindre bruk, ble det i forbindelse med dette prosjektet foretatt telefonintervju med 27 brukere i trøndelagsfylkene. Samtidig ble det i tillegg intervjuet 40 andre brukere i Trøndelag i forbindelse med Forprosjekt Tilleggsnæring (Sjelmo m.fl., 2006). Av de til sammen 67 brukene var det 26 som hadde tilleggsnæring. Regnskapene fra 11 av disse brukene ble analysert, både med tanke på å få fram tall for beregningene i dette prosjektet, og som en kontroll på hvor gode data vi hadde fått via intervjuundersøkelsen.

I figur 3.1 er resultater fra intervju og regnskapsanalyser for de 11 brukene sammenlignet. På enkeltbruk var det til dels svært store avvik. En forklaring på de store avvikene kan være ulik forståelse av begrepet tilleggsnæring. Vi definerer for eksempel maskinkjøring og juletreproduksjon som tilleggsnæring, mens for bonden kan dette bli sett på som en inkludert del av jord- og skogbruk.

Når vi ser på resultatene fra de 11 brukene i gjennomsnitt, jevner forskjellene seg ut, og avvikene mellom intervju- og analyseresultater blir relativt små, unntatt for driftsoverskudd jord- og skogbruk. Hovedårsaken til de store avvikene for jord- og skogbruk, er at i regnskapsanalysen ble alle posteringer som hadde med tilleggsnæringer å gjøre, samlet på tilleggsnæringer. Dette ble gjort selv om skattereglene godtar at inntekter fra tilleggsnæringer på opptil 30 000 kroner føres på yrkesgreinene jord- eller skogbruk.

I det videre arbeidet i prosjektet valgte vi å bruke tilleggsdataene fra Forprosjekt Tilleggsnæringer som en styrking av datagrunnlaget, og har derfor i beregningene av verdiskaping og sysselsetting brukt gjennomsnittsdata fra alle 26 brukene med tilleggsnæringer i intervjuundersøkelsen for Trøndelag.

⁹ Jordbruksbedrifter i tilskuddsstatistikken som har mindre enn 80 000 kr i standard dekningsbidrag. Se ellers fotnote 6.

Figur 3.1 Sammenligning mellom svar på telefonintervju og regnskapstall fra 11 bruk

Kilde: Sjelmo m.fl. (2006)

For beregningen av verdiskaping, mangler vi registreringer for familiens arbeid på ny-anlegg og for jordleie. Erfaringene fra driftsgranskningene tilsier at det er lite av begge delene. Vi har derfor beregnet verdiskapingen som sum driftsoverskudd + leid arbeid, der driftsoverskudd og timer leid arbeid er innhentet via intervjuene. Vi har satt timeprisen for leid arbeid til 150 kroner. Se tabell 3.2.

Tabell 3.2 Verdiskaping i tilleggsnæring på mindre bruk, 2004

Fylke	Antall mindre bruk ¹⁾	Prosent med tilleggsnæring	Verdiskaping per bruk, kroner	Verdiskaping i alt, kroner
Sør-Trøndelag	926	39	51 000	18 418 000
Nord-Trøndelag	662	39	51 000	13 167 000
Trøndelag	1 588	39	51 000	31 585 000

1) SLF, antall søkere per 31.7.04 med mindre enn 8 ESU (ca. 80 000 kroner) i standard dekningsbidrag

Kilde: SLF (2005a) og Sjelmo m.fl. (2006)

3.1.3 Verdiskaping i tilleggsnæringer i samdrifter

Økningen i antall samdrifter har vært sterk. I følge SLF (2005b) hadde Sør-Trøndelag 14 samdrifter i 1995, og Nord-Trøndelag 20. Ti år seinere, i 2004, var antallet 88 i Sør-Trøndelag, og 179 i Nord-Trøndelag. På landsbasis hadde antallet samdrifter i samme periode økt fra 146 til 1 236.

Dette er en gruppe melkeprodusenter som vi i statistikkssammenheng så langt har lite erfaring med. Organisering av samdrifter fører som regel til at arbeidstid frigis, men det ser ikke ut til at det har ført til økt sysselsetting i tilleggsnæringer. En stor del av samdriftene er nye, og det kan være at for noen av dem har bruken av frigjort tid ikke funnet sin endelige anvendelse etter at samdrifta ble etablert.

Vi har hentet tilleggsnæringsdata fra gruppa med samdrifter i driftsgranskingene for 2004, og ellers trukket inn erfaringer fra intervju med nye samdriftsdeltakere som vil inngå i driftsgranskingene fra 2005. Se tabell 3.3.

Tabell 3.3 Verdiskaping i tilleggsnæring i samdrifter, 2004

Fylke	Antall samdrifter	Verdiskaping per samdrift, kroner	Verdiskaping i alt, kroner
Sør-Trøndelag	88	12 800	1 126 000
Nord-Trøndelag	179	12 800	2 291 000
Trøndelag	267	12 800	3 417 000

Kilde: SLF (2005a) og NILF (2005)

I følge Haugum (2003) er forhold som fornyelse av driftsapparatet, generasjonsskifte, bedring av arbeidsmiljøet, bedre ordnet ferie og fritid, og økt trygghet ved sykdom viktige momenter når samdrifter etableres. Haugum, som gjennomførte sin undersøkelse blant samdrifter med 3 eller flere deltakere, fant at de mest landbruksinteresserte ønsket seg fulltidsarbeid i samdrifta/gården, mens de med sterkere interesser for andre yrker, ønsket å redusere sin arbeidsinnsats. Mer tid til alternativ næringsutvikling er ikke nevnt spesielt som grunn til samdriftsetablering.

I forbindelse med rekruttering av samdrifter til driftsgranskingene for 2005, er samdriftsdeltakerne intervjuet blant annet om interessen for tilleggsnæringer. I følge disse intervjuene, som er foretatt av NILF-personale i Oslo, Bergen og Trondheim, er tilleggsnæring ikke noe stort tema for dem som driver samdriftene. Når arbeidskravet i jordbruket går ned, sysselsettes gjerne ledig arbeidskraft i lønnet arbeid utenom bruket, eller brukerne overtar avløserjobben selv. I andre tilfeller er ønsket om fritid avgjørende for at samdriftsdeltakerne ikke starter ny næringsvirksomhet.

3.1.4 Verdiskaping i tilleggsnæringer i skogbruksbedrifter uten jordbruksdrift

Fra SSB har vi fått data for omsetning innen tilleggsnæringer på rene skogbruksbedrifter. Kostnadsdata var ikke med i deres undersøkelse. For å estimere verdiskapingen, har vi brukt samme kostnadsandel for tilleggsnæringer i skogbruksbedrifter som den vi har funnet for tilleggsnæringer på bruk i driftsgranskingsmaterialet for Trøndelag. Det er neppe grunn til å tro at det er vesentlige forskjeller mellom skog og jord i så måte. De største driftsformene av tilleggsnæringer til jordbruk i Trøndelag er utleiehus, maskinkjøring og utmarksnæringer. I skogbrukssammenheng er de største driftsformene salg av jakt-/fiskerettigheter og hytteutleie/bortfeste av tomter.

Den beregnede verdiskapingen i tilleggsnæringer knyttet til skogbruk kommer veldig forskjellig ut for de to trøndelagsfylkene. Selv om Sør-Trøndelag har betydelig flere eiendommer med skog uten jordbruksdrift, har fylket både en lavere andel av eiendommer med tilleggsnæringer, og en langt lavere verdiskaping per eiendom. De store forskjellene i verdiskaping har sin årsak i de mange store skogeiendommene i Nord-Trøndelag, med et godt grunnlag for å drive profesjonelt innen tilleggsnæringer.

Tabell 3.4 Verdiskaping i tilleggsnæringer (TN) på skogeiendommer uten jordbruksdrift, 2003

Fylke	Ant. skogeiendommer uten jordbruksdrift	Andel med tilleggsnæring, %	Verdiskaping i TN per skogbruksbe-drift, kroner	Verdiskaping i alt, kroner
Sør-Trøndelag	4 248	11	12 700	5 915 000
Nord-Trøndelag	2 968	14	84 600	35 190 000
Trøndelag	7 216	13	46 600	41 105 000

Kilde: SSB (2006b) og egne beregninger

3.1.5 Samlet verdiskaping i tilleggsnæringer i Trøndelag

I tabell 3.5 er den samlede verdiskapingen i tilleggsnæringer i Trøndelag vist. Vi ser her at årsaken til den relativt store verdiskapingen i tilleggsnæringer i Nord-Trøndelag, først og fremst kommer fra den store forskjellen i tilleggsnæringer knyttet til skogeiendommer.

Verdiskapingen i jordbruket var beregnet til 816 mill. kroner for Sør-Trøndelag i 2003 (Sjelmo, Holien og Skarsem, 2005). Verdiskapingen i tilleggsnæringer til jordbruket ligger dermed på ca. 12 prosent av verdiskapingen i jordbruket i dette fylket.

For Nord-Trøndelag er verdiskapingen i jordbruket beregnet til 1,1 mrd. kroner (Kjesbu, 2006). Verdiskapingen i tilleggsnæringer til jordbruket i Nord-Trøndelag blir da ca. 10 prosent av verdiskapingen i jordbruket. Årsaken til forskjellen mellom fylkene, kommer snarere fra forskjeller i verdiskapingen i jordbruket, enn fra forskjeller i tilleggsnæringene.

Tabell 3.5 Verdiskaping i tilleggsnæringer i alt, 2004

Fylke	Utvalgsg.r.l. for driftsg.r.	Mindre bruk	Samdrifter	Skogeiend. u/jordbruksdrift	Sum verdiskaping
Sør-Trøndelag	81 541 000	18 418 000	1 126 000	5 915 000	107 000 000
Nord-Trøndelag	96 087 000	13 167 000	2 291 000	35 190 000	146 735 000
Sum Trøndelag	177 628 000	31 585 000	3 417 000	41 105 000	253 735 000

Kilde: SLF (2005a); NILF (2005); Sjelmo m.fl. (2006); SSB (2006b) og egne beregninger

3.2 Sysselsetting i tilleggsnæringer

I driftsgranskingene for Trøndelag er arbeidsforbruket i tilleggsnæringer registrert til 143 timer i gjennomsnitt per bruk med tilleggsnæring. I SSBs undersøkelse over tilleggsnæringer i 2003 (SSB, 2006c), er tilsvarende arbeidstall ca. 330 timer. I intervjuundersøkelsen blant mindre bruk, kom vi til et arbeidsforbruk på 399 timer i gjennomsnitt for 26 bruk med tilleggsnæringer. Utvalget er lite, og tilfeldigheter kan lett få stor betydning. Blant de 26 brukene er det to bruk med spesielt stort timetall på tilleggsnæringer. Sett i forhold til driftsgranskingsmaterialet på 480 bruk med tilleggsnæringer, er det høyst utypisk at to av 26 bruk ligger så høyt i arbeidsforbruk.

Sannsynligheten er stor for at arbeidsforbruket er underrapportert i driftsgranskingene. Sannsynligheten er også stor for at arbeidsforbruket på mindre bruk er lavere enn intervjuundersøkelsen viser. Det er heller ikke usannsynlig at også SSBs tall ligger

høyt. I SSBs undersøkelse ligger nemlig andelen bruk med tilleggsnæring vesentlig lavere enn i driftsgranskingene. Vi ser ofte i forbindelse med driftsgranskingene at regnskapene avdekker tilleggsnæringer som brukerne selv ikke tenker på som tilleggsnæring. I slike tilfeller er det store sjanser for at tilleggsnæringen ikke blir registrert hos SSB. Det er overveiende sannsynlig at dette helst gjelder bruk med relativt lite driftsomfang og lite arbeidsforbruk på tilleggsnæringene.

Forskjellen i arbeidsforbruk mellom data fra driftsgranskingene og intervjuundersøkelsen er stor. Da kunne en forvente at det også var store forskjeller mellom driftsformer innen tilleggsnæringer, siden driftsoverskuddet fra tilleggsnæring på bruksnivå er nokså likt. I tabell 3.6 ser vi imidlertid at det er ganske godt samsvar mellom driftsgranskingene for Trøndelag og resultatene fra intervjuundersøkelsen for Trøndelag når det gjelder sammensetningen av tilleggsnæringer. Det ser altså ut til at forskjeller i type tilleggsnæring neppe har avgjørende betydning for forskjellene i arbeidsforbruk.

Tabell 3.6 Sammensetningen av driftsformer i tilleggsnæringer i Trøndelag. Prosent

Driftsform tilleggsnæring	Utvalg for driftsgr.	Utvalg for mindre bruk
Utmarksnæring	15	12
Vareproduksjon	6	8
Maskinkjøring	37	31
Turisme	3	12
Utleiehus	18	12
Annet	21	27
Sum	100	100

Kilde: NILF (2005) og Sjelmo m.fl. (2006)

3.2.1 Sysselsettingen i tilleggsnæringer i følge driftsgranskingene

I tabell 3.7 består arbeidstimerne av 135 timer familiearbeid, og 8 timer leid arbeid. Nord-Trøndelag har flest bruk med i utvalgsgrunnet for driftsgranskingene, og kommer derfor høyest i sum arbeidstimer i denne kategorien bruk. Se tabell 3.7.

Tabell 3.7 Sysselsetting i tilleggsnæring på bruk i driftsgranskingene, 2004

Fylke	Antall bruk i utvalgsg.r.l. for driftsgr. ¹⁾	Prosent bruk med tilleggsnæringer	Arbeidstimer per bruk med tilleggsnæringer	Arbeidstimer i alt
Sør-Trøndelag	2 685	53	143	203 500
Nord-Trøndelag	3 164	53	143	239 800
Trøndelag	5 849	53	143	443 300

1) SLF, antall søkere per 31.7.04, utenom samdrifter, med minst 8 ESU (ca. 80 000 kr) i standard dekningsbidrag

Kilde: SLF (2005a) og NILF (2005)

3.2.2 Sysselsetting i tilleggsnæringer i følge intervjuundersøkelsen

Antallet mindre bruk er høyest i Sør-Trøndelag, som derfor også kommer høyest i sum arbeidstimer i tilleggsnæringer på de mindre brukene. Se tabell 3.8. Arbeidstimene består av 358 timer familiarbeid, og 41 timer leid arbeid.

Tabell 3.8 Sysselsetting i tilleggsnæring på mindre bruk, 2004

Fylke	Antall mindre bruk ¹⁾	Prosent bruk med tilleggsnæring	Arbeidstimer per bruk med tillegg-snæringer	Arbeidstimer i alt
Sør-Trøndelag	926	39	399	144 100
Nord-Trøndelag	662	39	399	103 000
Trøndelag	1 588	39	399	247 100

1) SLF, antall søkere per 31.7.04 med mindre enn 8 ESU (ca. 80 000 kroner) i standard dekningsbidrag

Kilde: SLF (2005a) og Sjelmo m.fl. (2006)

3.2.3 Sysselsetting i tilleggsnæringer i samdrifter

I samdriftene ser det ut til å være lite av tilleggsnæringer. Dette er nærmere omtalt i kapittel 3.1.3. Se ellers tabell 3.9.

Tabell 3.9 Sysselsetting i tilleggsnæring i samdrifter, 2004

Fylke	Antall samdrifter	Arbeidstimer per samdrift	Arbeidstimer i alt
Sør-Trøndelag	88	41	3 600
Nord-Trøndelag	179	41	7 300
Trøndelag	267	41	10 900

Kilde: SLF (2005a) og NILF (2005)

3.2.4 Sysselsetting i tilleggsnæringer på skogbruksbedrifter uten jordbruksdrift

Sør-Trøndelag har vesentlig flere skogbruksbedrifter enn Nord-Trøndelag, men en stor andel av disse er små. Sør-Trøndelag har derfor vesentlig lavere sysselsetting i tilleggsnæringer knyttet til skogbruk enn Nord-Trøndelag. Se tabell 3.10.

Tabell 3.10 Sysselsetting i tilleggsnæringer på skogeiendommer uten jordbruksdrift, 2003

Fylke	Ant. skogeiendommer uten jordbruksdrift	Prosent med tilleggsnæring	Arbeidstimer per skogbruks-Eiendom	Arbeidstimer i alt
Sør-Trøndelag	4 248	11	41	19 000
Nord-Trøndelag	2 968	14	120	50 000
Trøndelag	7 216	13	78	69 000

Kilde: SSB (2006b)

3.2.5 Samlet sysselsetting i tilleggsnæringer i Trøndelag

Mens den samlede sysselsettingen i tilleggsnæringer knyttet til jordbruket er noenlunde lik i begge trøndelagsfylkene, er det stor forskjell mellom fylkene når det gjelder tilleggsnæringer knyttet til skogbrukseiendommer. Se tabell 3.11.

Tabell 3.11 Sysselsetting i tilleggsnæringer i alt. Timer

Fylke	Utvalgsgr.l. for driftsgr.	Mindre bruk	Samdrifter	Skogeiend. u/jord- bruksdrift	Sum sysselsetting
Sør-Trøndelag	203 500	144 100	3 600	19 000	370 200
Nord-Trøndelag	239 800	103 000	7 300	50 000	400 100
Sum Trøndelag	443 300	247 100	10 900	69 000	770 300

Kilde: SLF (2005a); NILF (2005); Sjelmo m.fl. (2006); SSB (2006b) og egne beregninger

I følge disse beregningene utgjør sum sysselsetting i tilleggsnæringer til landbruket, 201 årsverk á 1 845 timer i Sør-Trøndelag, og 217 årsverk i Nord-Trøndelag.

4 Verdiskaping og sysselsetting i tilleggsnæringer etter driftsform

Blant driftsformene innen tilleggsnæringer i Trøndelag er det maskinkjøring som topper lista både med hensyn til utbredelse og sysselsetting. Ser vi derimot på verdiskapingen, er det utmarksnæringer som ligger på toppen.

4.1 Driftsformer innen tilleggsnæring

I driftsgranskingene har tilleggsnæringer de siste årene vært registrert på 6 hoveddriftsformer, og en del kombinasjoner av disse. Ofte har et bruk flere driftsformer innen tilleggsnæringer. Den driftsformen som betyr mest økonomisk, blir da hoveddriftsform for det aktuelle bruket. I tabell 4.1. har vi vist andelen bruk med tilleggsnæringer for Trøndelag og for landet. Vi ser av tabellen at nest etter maskinkjøring, er utleiehus og utmarksnæring mest utbredt i Trøndelag.

Tabell 4.1 Andel bruk med den enkelte tilleggsnæring, driftsgranskingene 2004. Prosent

Driftsform, tilleggsnæring	Trøndelag	Landet
Utmarksnæring som hoveddriftsform	8	3
Vareproduksjon som hoveddriftsform	3	5
Maskinkjøring som hoveddriftsform	20	15
Turisme som hoveddriftsform	1	2
Utleiehus	9	12
Annen tjenesteyting	1	2
Ikke klassifisert	11	12
Ingen tilleggsnæring	47	49
Sum	100	100

Kilde: NILF (2005)

Når det gjelder verdiskapingen blir bildet et annet. Utmarksnæringer som hoveddriftsform ligger på topp i verdiskaping, med 160 400 kroner i gjennomsnitt per bruk. De andre driftsformene, unntatt «ikke klassifisert» ligger i området 39 000 kroner til 55 000 kroner. På bruk med ikke klassifisert driftsform er gjennomsnittlig verdiskaping på 24 500 kroner. Utmarksnæringer ligger også høyest i samlet verdiskaping i fylkene, mens det er maskinkjøringen som skaper mest sysselsetting.

Nesten to tredeler av brukene i driftsgranskingene for Trøndelag mottok i 2004 utbetalinger av festeavgifter. Det kan være årlige utbetalinger for stolpefester, fallrettigheter, eller bortfeste av tomter etc. Disse inntektene beløp seg til 8 300 kroner i gjennomsnitt per bruk som mottok utbetaling. I tabell 4.1 er festeavgifter med under de forskjellige driftsformene.

4.2 Verdiskaping i tilleggsnæringer etter driftsform

Av tabell 4.2 og tabell 4.3 ser vi at utmarksnæring har størst økonomisk betydning, foran maskinkjøring og utleiehus. Resultatet er ikke overraskende. Vi vet fra andre undersøkelser at utmarksnæringene har et stort potensial, og er i sterk vekst.

Tabell 4.2 Verdiskaping i tilleggsnæring til jordbruk, etter driftsform. Sør-Trøndelag, 2004. Kroner

Driftsform	Utvalgsg.r.l. for			Sum
	driftsgr.	Mindre bruk	Samdrifter	
Utmarksnæring ¹⁾	34 682 000	3 598 000		38 280 000
Vareproduksjon ¹⁾	3 908 000	421 000		4 329 000
Maskinkjøring ¹⁾	20 273 000	9 454 000		29 727 000
Turisme ¹⁾	1 916 000	840 000		2 756 000
Utleiehus	12 212 000	2 752 000		14 964 000
Annen tjenesteyting	1 602 000			1 602 000
Ikke klassifisert	6 948 000	1 353 000	1 126 000	9 427 000
Sum	81 541 000	18 418 000	1 126 000	101 085 000

1) Som hoveddriftsform

Kilde: SLF (2005a); NILF (2005); Sjelmo m.fl. (2006) og egne beregninger

Tabell 4.3 Verdiskaping i tilleggsnæring til jordbruk, etter driftsform. Nord-Trøndelag, 2004. Kroner

Driftsform	Utvalgsg.r.l. for			Sum
	driftsgr.	Mindre bruk	Samdrifter	
Utmarksnæring ¹⁾	40 870 000	2 571 000		43 441 000
Vareproduksjon ¹⁾	4 605 000	301 000		4 906 000
Maskinkjøring ¹⁾	23 890 000	6 759 000		30 649 000
Turisme ¹⁾	2 257 000	601 000		2 858 000
Utleiehus	14 390 000	1 968 000		16 358 000
Annen tjenesteyting	1 888 000			1 888 000
Ikke klassifisert	8 187 000	967 000	2 291 000	11 445 000
Sum	96 087 000	13 167 000	2 291 000	111 545 000

1) Som hoveddriftsform

Kilde: SLF (2005a); NILF (2005); Sjelmo m.fl. (2006) og egne beregninger

Utmarkslagene i Selbu (Sjelmo, 2004), anslo veksten i inntekter i femårsperioden fram til 2008 til 39 prosent for lagene, og 203 prosent for inntekter direkte til medlemmene. Data fra SSB (2006c) viser at andelen av bruk med maskinkjøring (leiekjøring) som tilleggsnæring avtar, mens andelen av bruk med utmarksinntekter og utleie av bygninger øker. Dette er omtalt i kapittel 5.

Verdiskapingen i tilleggsnæringer i skogbruket er svært forskjellig i de to trøndelagsfylkene. Vi har i kapittel 1.3 vist hvor forskjellig strukturen i skogbruket er fylkene mellom, og at dette har stor betydning for mulighetene til å utvikle tilleggsnæringer. I tabell 4.4 ser vi at Nord-Trøndelag ligger høyt i utleie av jakt- og fiskerettigheter, og i hytteutleie/bortfeste av tomter, men svært lavt i bearbeiding av eget skogsvirke.

Verdiskaping og sysselsetting fordelt på driftsformer er beregnet ut fra samme gjennomsnittstall for begge fylkene når det gjelder tilleggsnæringer til jordbruket, men ikke for tilleggsnæringer til skogbruk. For tilleggsnæringer til jordbruk blir derfor verdiskaping og sysselsetting en funksjon av antall bruk i det enkelte fylke.

Tabell 4.4 Verdiskaping i tilleggsnæring på skogbrukseiendommer uten jordbruksdrift, etter driftsform. Sør- og Nord-Trøndelag, 2003. Kroner

Driftsform	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag
Utleie av jakt- og fiskerettigheter	2 762 300	16 207 900
Hytteutleie og bortfeste av tomter	1 383 000	11 254 900
Bearbeiding av eget skogsvirke	1 625 000	467 300
Juletre- og pyntegrøntproduksjon	25 900	11 100
Andre tilleggsnæring i skog og utmark	118 800	7 248 800
Sum	5 915 000	35 190 000

Kilde: SSB (2006b) og egne beregninger

Siden driftsformene i tilleggsnæringer til jord- og skogbruk er ulike, kan vi ikke summere de ulike driftsformene på tvers av næringsgreinene, men vi ser uten videre at for begge fylkene er det utmarksnæringer som utgjør den største driftsformgruppen innen tilleggsnæringer. Spesielt gjelder dette for Nord-Trøndelag, på grunn av de mange store skog- og utmarkseiendommene. Summen av verdiskapingen i tilleggsnæringer til jord- og skogbruk finnes i tabell 3.5.

4.3 Sysselsetting i tilleggsnæringer etter driftsform

Maskinkjøring ser ut til å være den driftsformen innen tilleggsnæring som desidert skaper mest sysselsetting. Se tabell 4.5 og tabell 4.6.

Maskinkjøring er også den driftsformen der det er enklest å registrere timer. Det kan være en av årsakene til de høye tallene. For andre driftsformer, som utleie av jakt- og fiskeretter, og utleie av bygninger, kan arbeidsbehovet være lite i forhold til inntektsmulighetene. For disse driftsformene kan altså verdiskapingen være høy uten at de gir stor sysselsetting.

I driftsgranskningene blir ca. halvparten av inntektene fra maskinkjøring ført på jordbruket, fordi avskrivninger, vedlikehold og andre driftskostnader også føres der.

Tabell 4.5 Sysselsetting i tilleggsnæring til jordbruk, etter driftsform. Sør-Trøndelag, 2004. Timer

Driftsform	Utvalgsg.r.l. for			Sum
	driftsgr.	Mindre bruk	Samdrifter	
Utmarksnæring ¹⁾	39 500	19 500		59 000
Vareproduksjon ¹⁾	41 400	31 500		72 900
Maskinkjøring ¹⁾	96 200	51 500		147 700
Turisme ¹⁾	10 400	38 900		49 300
Utleiehus	6 800	700		7 500
Annen tjenesteyting	3 200			3 200
Ikke klassifisert	6 000	2 000	3 600	11 600
Sum	203 500	144 100	3 600	351 200

1) Som hoveddriftsform

Kilde: SLF (2005a); NILF (2005); Sjelmo m.fl. (2006) og egne beregninger

Tabell 4.6 Sysselsetting i tilleggsnæring til jordbruk, etter driftsform. Nord-Trøndelag, 2004. Timer

Driftsform	Utvalgsg.r.l. for			Sum
	driftsgr.	Mindre bruk	Samdrifter	
Utmarksnæring ¹⁾	46 500	13 900		60 400
Vareproduksjon ¹⁾	48 700	22 600		71 300
Maskinkjøring ¹⁾	113 400	36 800		150 200
Turisme ¹⁾	12 200	27 800		40 000
Utleiehus	8 100	500		8 600
Annen tjenesteyting	3 800			3 800
Ikke klassifisert	7 100	1 400	7 300	15 800
Sum	239 800	103 000	7 300	350 100

1) Som hoveddriftsform

Kilde: SLF (2005a); NILF (2005); Sjelmo m.fl. (2006) og egne beregninger

Vi har nevnt at det i materialet fra intervjuundersøkelsen er to bruk med spesielt stort arbeidsforbruk på tilleggsnæringer, og at dette kan være et tilfeldig resultat som ikke stemmer godt med virkeligheten. Dette gjaldt driftsformene vareproduksjon og turisme, som sannsynligvis derfor har kommet vesentlig for høyt i sysselsetting, og dermed har ført til at sysselsettingstallene for disse to driftsformene, og for mindre bruk samlet har kommet for høyt. Samtidig er det også sannsynlig at sysselsettingstallene fra driftsgranskningene ligger lavt, slik at beregnet sysselsetting totalt for tilleggsnæringer til jordbruket likevel kan være noenlunde på riktig nivå.

Tabell 4.7 Sysselsetting i tilleggsnæring til skogbruk etter driftsform. Trøndelag, 2003.
Timer

Driftsform	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag
Utleie av jakt- og fiskerettigheter	7 100	30 600
Hytteutleie og bortfeste av tomter	4 000	11 400
Bearbeiding av eget skogsvirke	7 500	1 700
Juletre- og pyntegrøntproduksjon	100	100
Andre tilleggsnæring i skog og utmark	300	6 200
Sum	19 000	50 000

Kilde: SSB (2006b) og egne beregninger

Som for verdiskapingsberegningene, kan vi ikke summere de ulike driftsformene på tvers av næringsgreinene. Vi kan likevel enkelt se av tallene, at når det gjelder sysselsetting er maskinkjøring den store tilleggsnæringen ved siden av utmarksnæringer. Et annet forhold som går klart fram av tallene, er at sysselsettingen i tilleggsnæringer til jordbruk ser ut til å være lik i Sør- og Nord-Trøndelag. Forskjellen mellom fylkene i samlet sysselsetting i tilleggsnæringer kommer fra tilleggsnæringer til skogbruk. Summen av sysselsetting i tilleggsnæringer til jord- og skogbruk finnes i tabell 3.11.

5 Driftsformer innen tilleggsnæringer med størst vekst de seinere årene

Tilleggsnæringer består av et stort mangfold av enkelt- og kombinasjonsproduksjoner av varer og/eller tjenester. I statistikkammenheng er dette utfordrende, fordi det blir mange grupperinger av næringsaktivitet å forholde seg til. Etter hvert som jordbruket effektiviseres har det blitt behov for alternative arbeidsplasser. Det har gjort at oppmerksomheten rundt tilleggsnæringer, og etterspørsel etter data, har økt både fra landbruksnæringen og fra landbruksmyndighetene.

Driftsgranskingene har hatt separate data om tilleggsnæringer fra 1997. Den gangen var formålet mest å se på hvordan sum inntekter endret seg. Etter hvert har det blitt mer spesifisering på driftsformer, og registreringene av arbeidsforbruk og kapitalanvendelse har blitt bedre. Spesifisering av regnskapsdata har likevel ikke vært tilstrekkelig med tanke på å belyse den økonomiske utviklingen for den enkelte driftsform innen tilleggsnæringer.

SSB har siden 1999 annett hvert år samlet inn data om antall bruk med tilleggsnæringer, fordelt på 20 forskjellige driftsformer eller driftsformkombinasjoner. I tillegg er det samlet inn data for arbeidsforbruket i tilleggsnæringer totalt. Ut fra disse dataene kan vi se hvordan endringene har vært når det gjelder omfang av tilleggsnæringer i perioden fra 1999 til 2005. Selv om dette bare gjelder antall bruk og arbeidsforbruket, gir det også en antydning om hvordan verdiskapingen i tilleggsnæringer har endret seg.

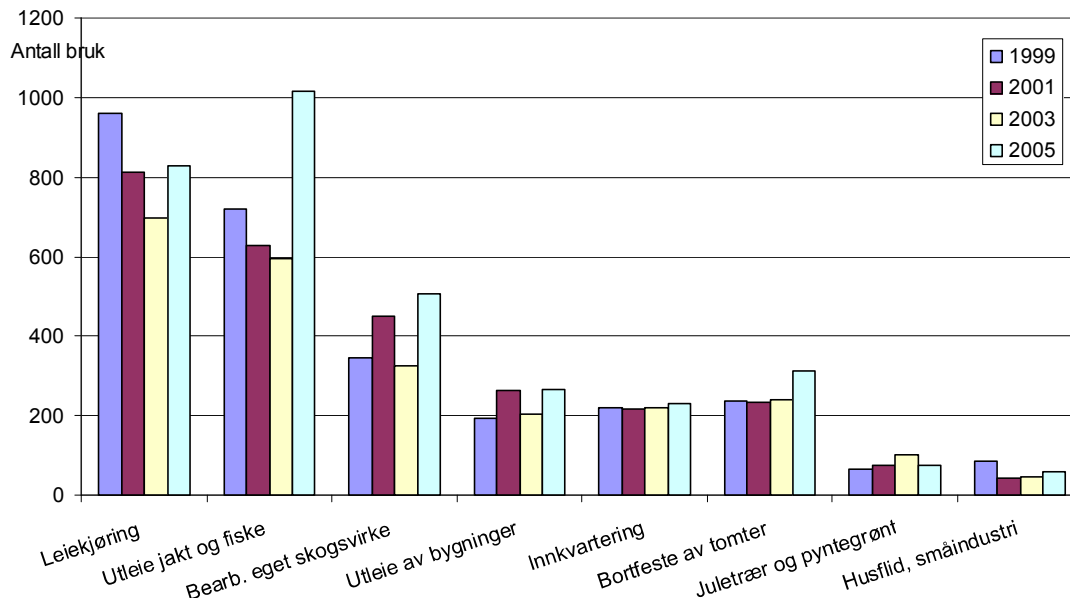
Fra SSB har vi fått opplyst at det i spørreskjemaet for 2005 ble presisert at utleie av jakt- og fiskeretter via grunneierlag skal være med under utleie av jakt- og fiske. Dette har tidligere ikke vært presisert i spørreskjemaet, og er nok en medvirkende årsak til den sterke veksten i antall bruk med slike inntekter i 2005-tellingen. Det ble også nevnt at de passive tilleggsnæringerne, slik som utleie, også har økt mye, og at dette dels kan komme av den sterkere fokuseringen på tilleggsnæringer de siste årene.

For skogeierdommer uten jordbruksdrift kjenner vi ikke til hvordan endringer i tilleggsnæringer har vært. SSB begynte med disse undersøkelsene først i 2004.

Siden SSBs tellinger har vært noenlunde uforandret siden 1999, og gir god oversikt over antall bruk i de forskjellige tilleggsnæringerne, har vi valgt å bruke bare SSBs data i dette kapitlet, selv om data for økonomisk resultat mangler (SSB, 2006c).

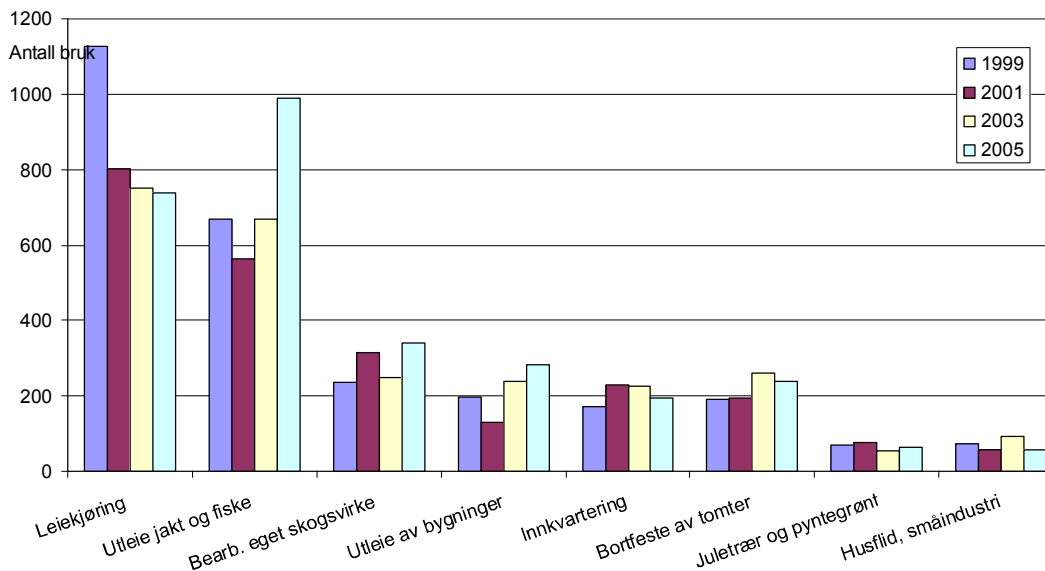
I figur 5.1 viser vi utviklingen i antallet bruk med de mest utbredte tilleggsnæringene i Sør-Trøndelag fra 1999 til 2005. Vi ser at det har vært vekst for flere av driftsformene, og spesielt for utleie av jakt og fiske og for bearbeiding av eget skogsvirke.

Figur 5.2 viser samme data for Nord-Trøndelag. Også her er det spesielt utleie av jakt og fiske som har hatt sterk økning. Sannsynligvis har dette mye sammenheng med den nevnte presiseringen i spørreskjemaet.

Figur 5.1 Antall jordbruksbedrifter med forskjellige tilleggsnæringene, Sør-Trøndelag

Kilde: SSB (2006c)

Figur 5.2 Antall jordbruksbedrifter med forskjellige tilleggsnæringene, Nord-Trøndelag

Kilde: SSB (2006c)

I figurene i dette kapitlet er det av plasshensyn brukt en forkortet betegnelse på de forskjellige driftsformene for tilleggsnæring. Den fulle teksten finnes i tabell 5.1, der vi har tatt med antall bruk for hver driftsform av tilleggsnæring i hvert av trøndelagsfylkene i 2005. Driftsformene som er vist i figurene i dette kapitlet er satt først. Driftsformer med kursivert skrift, er driftsformer som NILF definerer som jordbruk.

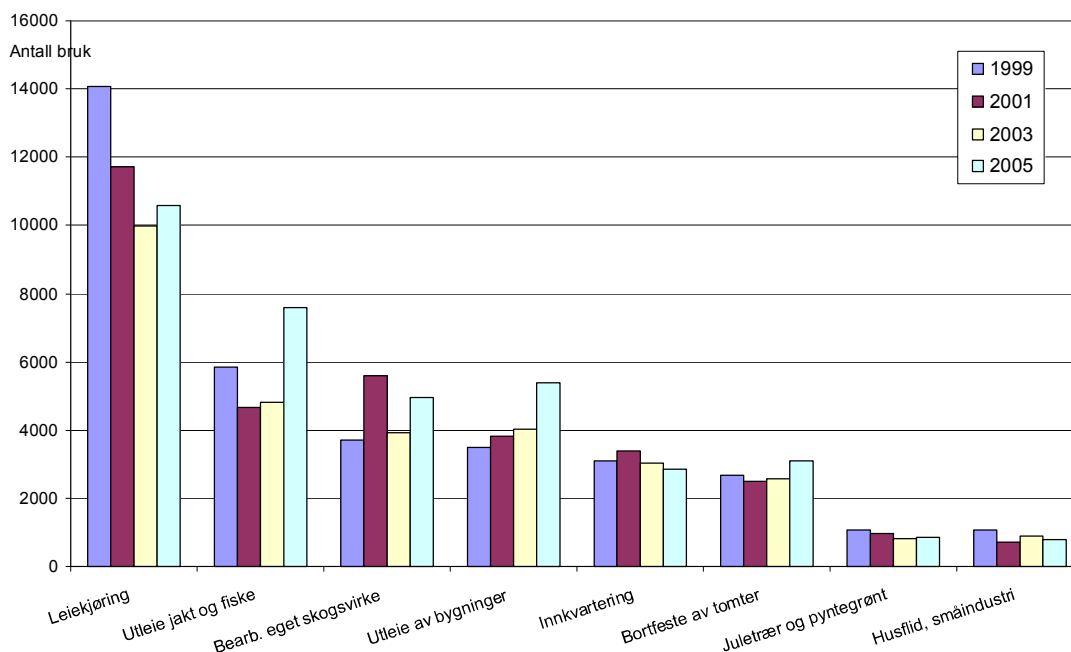
Tabell 5.1 SSBs inndeling av tilleggsnæringer og antall bruk. Trøndelag, 2005

Driftsform innen tilleggsnæring ¹⁾	Antall bruk	
	Sør-Tr.lag	Nord-Tr.lag
Leiekjøring med traktor, skurtresker med mer	828	738
Utleie av jakt- og/eller fiskerett	1 015	989
Bearbeiding av eget skogsvirke for salg	505	342
Utleie av vaningshus og/eller driftsbygning (delvis under J i driftsgr.)	266	283
Campingplass, hytteutleie, gardsturisme, annen innkvartering	229	195
Bortleie av tomter	313	240
Produksjon og salg av juletrær og pyntegrønt	76	64
Husflid eller smaindustri	60	58
<i>Pelsdyr (under jordbruk i driftsgranskingene)</i>	<i>83</i>	<i>18</i>
<i>Utleie av jordbruksareal (under jordbruk i driftsgranskingene)</i>	<i>274</i>	<i>300</i>
Salg av egenproduserte jordbruksprodukter	13	20
Bearbeiding av jordbruksprodukter for salg	16	8
<i>Nye biologiske driftsformer (vurderes individuelt)</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Grønn omsorg	13	5
Trening av hester/rideskole	38	15
<i>Birøkt (under jordbruk i driftsgranskingene)</i>	<i>4</i>	<i>10</i>
Landbruksverksted	29	23
Grus/sand	24	24
Golfbane/skianlegg	11	3
Annet	40	58
Jordbruksbedrifter i alt med en eller flere tilleggsnæringer	2 039	2 008

1) Driftsformer som er skrevet i kursiv, definerer NILF som del av jordbruket

Kilde: SSB (2006c)

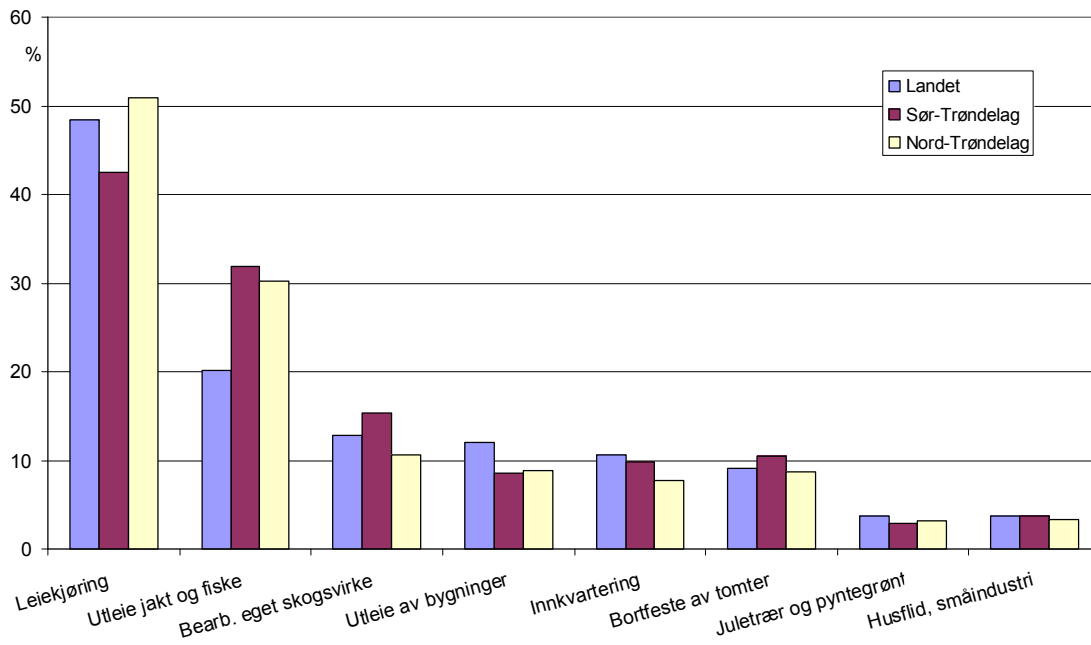
Utviklingen i tilleggsnæringer for landet bekrefter stort sett utviklingen for trøndelagsfylkene, men viser en mer markant økning for utleie av bygninger. Se figur 5.3.

Figur 5.3 Antall jordbruksbedrifter med forskjellige tilleggsnæringer, landet

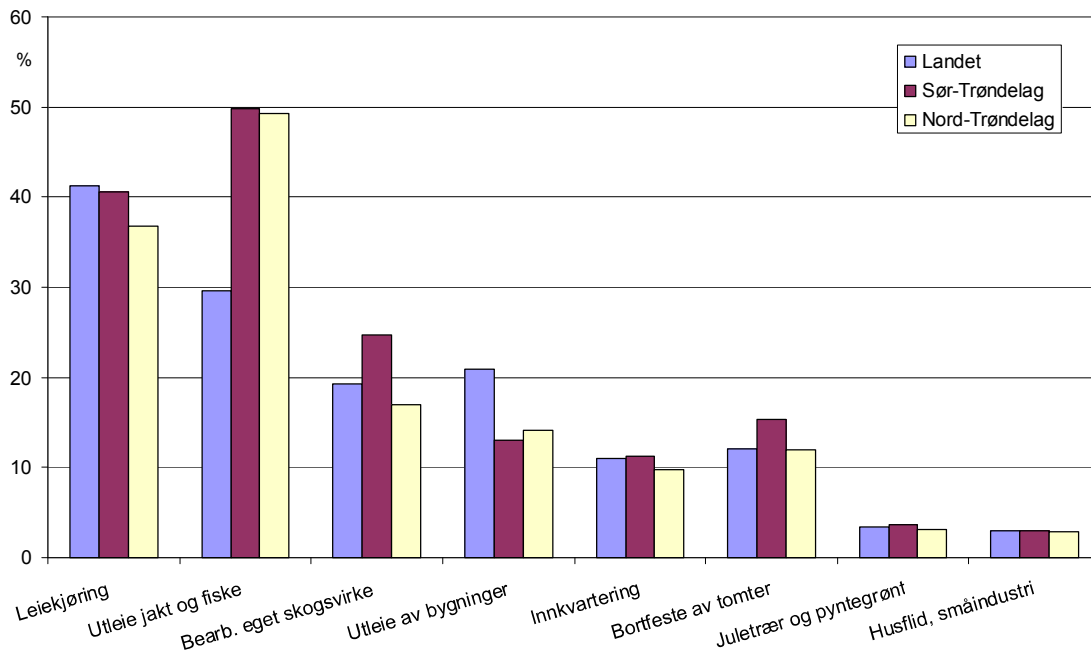
Kilde: SSB (2006c)

I figur 5.4 kan vi se andel jordbruksbedrifter med de mest utbredte formene for tilleggsnæringer i 1999, og i figur 5.5 tilsvarende visning for 2005. Når vi sammenligner de to figurene, ser vi at leiekjøring har avtatt markant i utbredelse, spesielt i Nord-Trøndelag. Vi kjenner ikke årsakene til dette, men det er trolig at nedgangen i brukstall, både ved at bruk legges ned, og ved at bruk slås sammen til samdrifter spiller en rolle i denne sammenhengen. Vi ser også at utleie av jakt- og fiskeretter har økt svært mye, men at det også er en betydelig økning for bearbeiding av eget skogsvirke og for utleie av bygninger. Selv om 2005-tallene for utleie av jakt- og fiskeretter ikke er direkte sammenlignbare med tall for tidligere år, er det sannsynlig at det har vært en reell vekst her.

Figur 5.4 Andel jordbruksbedrifter med den enkelte tilleggsnæring, 1999

Kilde: SSB (2006c)

Figur 5.5 Andel jordbruksbedrifter med den enkelte tilleggsnæring, 2005

Kilde: SSB (2006c)

6 Annen næring og lønnsinntekter på landbruksbedrifter i Trøndelag

Vi har tidligere sett at 53 prosent av brukene i utvalget for driftsgranskingene hadde tilleggsnæringer i 2004. Når det gjelder lønnsinntekter var den tilsvarende prosentandelen på hele 93, mens den for annen næring var på 13.

6.1 Utbredelsen av annen næring og lønnsinntekter

I kapittel 3 har vi sett at en stor andel av bruk med jordbruksdrift har tilleggsnæringer til landbruksvirksomheten. Her skal vi se at på noen bruk drives også annen næring, det vil si næringsvirksomhet som ikke har grunnlag i gårdens ressurser. Mens bare 7 prosent av de mange som har tilleggsnæringer, hadde et driftsoverskudd på mer enn 100 000 kroner (tabell 2.2), hadde nesten halvparten av de relativt få som drev med annen næring så høyt driftsoverskudd i 2004. Se tabell 6.1. Tilleggsnæringer og annen næring er altså svært ulike i utbredelse og struktur.

Tabell 6.1 Andel bruk i utvalget for driftsgranskingene og for mindre bruk, etter størrelse på driftsoverskudd i annen næring (AN). Trøndelag og landet. Prosent

Størrelsen på driftsoverskudd i AN, kroner	Trøndelag		Landet	
	Driftsgransk.	Mindre bruk ¹⁾	Driftsgransk.	Mindre bruk ¹⁾
100 000 eller mer	48		31	63
10 000 - 99 999	43	100	37	37
1 - 9 999	5		10	
Mindre enn 0	4		22	
Alle	100	100	100	100

1) Data fra ett bruk i Trøndelag og atte for landet. Tjuebruk i Trøndelag og 57 for landet oppga ikke data. To bruk i Trøndelag, og fire for landet oppga 0 i driftsoverskudd.

Kilde: NILF (2005) og Sjelmo m.fl. (2006)

Lønnsinntekter fra arbeid utenom bruket har økt mye de siste årene (figur 1.3). I 2004 hadde to tredeler av brukene i utvalget for driftsgranskingene lønnsinntekter på 100 000 kroner eller mer. På de mindre brukene var høye lønnsinntekter enda mer utbredt. Se tabell 6.2.

Tabell 6.2 Andel bruk i utvalget for driftsgranskingene og for mindre bruk, etter størrelse på lønnsinntekt. Trøndelag og landet. Prosent

Størrelsen på lønnsinntekter, kroner	Trøndelag		Landet	
	Driftsgransk.	Mindre bruk ¹⁾	Driftsgransk.	Mindre bruk ¹⁾
100 000 eller mer	67	88	70	92
10 000 - 99 999	19	12	17	8
1 - 9 999	14		13	
Alle	100	100	100	100

1) Data fra 26 bruk i Trøndelag og 60 bruk for landet. Sju bruk for landet oppga ikke lønnsdata. To bruk oppga 0 i lønnsinntekter

Kilde: NILF (2005) og Sjelmo m.fl. (2006)

I kapittel 2.2 er det en samlet oversikt over de 14 920 landbruksbedriftene som ligger til grunn for beregningene i dette prosjektet. Spesifisert på fylke, var 7 947 av bedriftene i Sør-Trøndelag og 6 973 i Nord-Trøndelag. Den store forskjellen i antall landbruksbedrifter slår sterkt ut i beregningen både for tilleggsnæringer, annen næring og lønnsinntekter.

Datamaterialet fra driftsgranskingene og intervjuundersøkelsen gir ikke et godt nok grunnlag for å beregne gjennomsnittstall for lønnsinntekter og driftsoverskudd fra annen næring for fylkene hver for seg. Det er heller ikke særlig grunn til å tro at det er vesentlige forskjeller mellom fylkene på dette området.

6.2 Driftsoverskudd fra annen næring

Vi har ikke datagrunnlag for å beregne verdiskaping i annen næring på samme måte som for tilleggsnæringer. Tabell 6.3 viser derfor størrelsen på driftsoverskudd fra annen næring i de forskjellige kategoriene av landbruksbedrifter. For skogbruksbedriftene er det brukt fylkestall for «annen næringsinntekt» fra SSB.

Tabell 6.3 Driftsoverskudd fra annen næring, i gjennomsnitt per landbruksbedrift. Kroner

Fylke	Utvalg for drifts-			Skogbruks- bedrifter
	granskingene	Mindre bruk	Samdrifter	
Sør-Trøndelag	24 434	2 429	6 436	17 583
Nord-Trøndelag	24 434	2 429	6 436	17 266
Trøndelag	24 434	2 429	6 436	17 468

Kilde: NILF (2005); Sjelmo m.fl. (2006); SSB (2006c) og egne beregninger

Vi ser av tabell 6.4 at samlet for hele landsdelen er driftsoverskudd/næringsinntekt fra annen næring beregnet til 274 mill. kroner. Forskjellen mellom fylkene skriver seg stort sett fra forskjellen i antall landbruksbedrifter i hvert fylke. Det gjør også at Sør-Trøndelag kommer høyest i sum annen næring.

Tabell 6.4 Driftsoverskudd fra annen næring på landbruksbedrifter i Trøndelag. Kroner

Fylke	Utvalg for			Skogbruks- bedrifter	Sum drifts- overskudd
	driftsgr.	Mindre bruk	Samdrifter		
Sør-Trøndelag	65 605 000	2 249 000	566 000	74 693 000	143 113 000
Nord-Trøndelag	77 309 000	1 608 000	1 152 000	51 245 000	131 314 000
Trøndelag	142 914 000	3 857 000	1 718 000	125 938 000	274 427 000

Kilde: Antall bedrifter fra tabell 2.1, og driftsoverskudd per bedrift fra tabell 6.3

6.3 Lønnsinntekter

En del av de store skogbruksbedriftene er selskaper, som ikke har lønnsinntekter. Dette er nok en medvirkende årsak til at skogbruksbedriftene ligger lavere i lønnsinntekter enn jordbruksbedriftene. Det går nemlig fram av tallmaterialet fra SSB at lønnsinntektene per bedrift synker sterkt for størrelsesgrupper med mer enn 5 000 dekar produktiv skog.

Tabell 6.5 Lønnsinntekter til brukerfamilien i gjennomsnitt på landbruksbedrifter i Trøndelag. Kroner

Fylke	Utvalg for			Skogbruksbedrif- ter
	driftsgr.	Mindre bruk	Samdrifter	
Sør-Trøndelag	200 107	406 608	75 876	181 952
Nord-Trøndelag	200 107	406 608	75 876	177 190
Trøndelag	200 107	406 608	75 876	180 222

Kilde: NILF (2005); Sjelmo m.fl. (2006); SSB (2006c) og egne beregninger

Også når det gjelder lønnsinntekter til brukerfamiliene kommer forskjellen mellom fylkene stort sett fra forskjellen i antall landbruksbedrifter som er med i beregningene for hvert fylke. For 2004 er de samlede lønnsinntektene beregnet til 3,1 mrd. kroner for de ca. 14 900 landbruksbedriftene som er med i beregningene for hele Trøndelag. Se tabell 6.6.

Tabell 6.6 Lønnsinntekter til brukerfamilien på landbruksbedrifter i Trøndelag. Kroner

Fylke	Utvalg for driftsgr.	Mindre bruk	Samdrifter	Skogbruksbedrifter	Sum lønnsinntekter
Sør-Tr.lag	537 287 000	376 112 000	6 677 000	772 932 000	1 693 008 000
Nord-Tr.lag	633 139 000	269 174 000	13 582 000	525 900 000	1 441 795 000
Trøndelag	1 170 426 000	645 286 000	20 259 000	1 298 832 000	3 134 803 000

Data: Antall bedrifter fra Tabell 2.1, og lønnsinntekter per hushold fra Tabell 6.5

I verdiskapingsberegningene som ble utført for Sør-Trøndelag fylke i 2005, ble lønnsinntekter til brukerfamiliene på jordbruksbedrifter beregnet til 687 mill. kroner for 2003 (Sjelmo, Holien og Skarsem, 2005). Det er to vesentlige årsaker til at beløpet som ble beregnet den gang ligger mer enn 200 mill. kroner under tilsvarende beregninger for 2004. For det første ble lønnsinntekter da kalkulert ut fra et beregnet antall bruk som var lavere enn det faktiske antallet. For det andre ble det brukt gjennomsnittstall fra driftsgranskingene også for de brukene som var for små til å komme med i utvalgsgrunnlaget for driftsgranskingene. Intervjuene med brukere på mindre bruk har vist at lønnsinntektene på de mindre brukene ligger på det dobbelte av gjennomsnittet fra driftsgranskingene.

Referanser

- Haugum, M., 2003. *Samdrift i melkeproduksjon – konsekvenser av samdrift med tre eller flere deltakere*. NTF-notat 2003:5. Nord-Trøndelagsforskning, Steinkjer
- Kjesbu, E., 2006. *Verdiskaping og sysselsetting i jordbruket i Nord-Trøndelag*. NILF-notat 2006-11. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- LMD, 2005. *Landbruk mer enn landbruk. Landbruks- og matdepartementets strategi for næringsutvikling*. Landbruks- og matdepartementet, Oslo
- NILF, 2003. *Driftsgranskinger i jord- og skogbruk. Regnskapsresultater for 2002*. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- NILF, 2005. *Tilrettelagte data fra driftsgranskningene for 2004*, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- Rønning, L. 2004. *Multinæringsaktivitet på norske gårdsbruk*. Arbeidsnotat nr. 1013/04. Nordlandsforskning, Bodø
- Sjelmo, O., 2004. *Utmark i Selbu*. NILF-notat 2004-31. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- Sjelmo, O., Holien, S.O. og Skarsen, K., 2005. *Verdiskaping og sysselsetting i jordbruket i Sør-Trøndelag*. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- Sjelmo, O. m.fl., 2006. *Forprosjekt Tilleggsnæringer – avklaring av driftsgranskningenes representativitet for mindre bruk*. NILF-notat 2006-10. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- SLF, 2005a. Statistikk fra søknader om produksjonstilskudd i jordbruket. Statens landbruksforvaltning. Nettsadresse: <http://32.247.61.17/skf/prodrapp.htm>
- SLF, 2005b. *Kvoteordningen for melk 2005*. Nettsadresse: <http://www.slf.dep.no/iknowbase/FileServer/Samdrifter%20pr.%2010.11.2005.xls?documentID=5241>
- SSB, 2002a. <http://www.ssb.no/emner/10/04/laeiby/tab-2002-10-21-01.html>. Lastet ned 10.01. 2006. Statistisk sentralbyrå, Oslo
- SSB, 2002b. <http://www.ssb.no/emner/10/04/laeiby/tab-2002-10-21-02.html>. Lastet ned 16.09. 2005. Statistisk sentralbyrå, Oslo
- SSB, 2005a. <http://www.ssb.no/emner/10/04/10/lu/tab-2005-04-19-02.html>. Lastet ned 13.01. 2006. Statistisk sentralbyrå, Oslo
- SSB, 2005b. <http://www.ssb.no/emner/10/04/10/lu/tab-2005-04-19-01.html>. Lastet ned 20.04. 2006. Statistisk sentralbyrå, Oslo
- SSB, 2005c. Tilrettelagt data fra Landbruksundersøkelsen 2004, mottatt fra SSB januar 2006. Statistisk sentralbyrå, Oslo
- SSB, 2006a. Tilrettelagt data fra Landbrukstellinga 1989, mottatt fra SSB januar 2006. Statistisk sentralbyrå, Oslo
- SSB, 2006b. Tilrettelagt data fra Landbruksundersøkelsen 2004, mottatt fra SSB januar 2006. Statistisk sentralbyrå, Oslo
- SSB, 2006c. Tilrettelagt data fra Landbruksundersøkelsene 1999, 2001, 2003 og 2005. Tilleggsnæringer. Mottatt fra SSB januar og april 2006. Statistisk sentralbyrå, Oslo